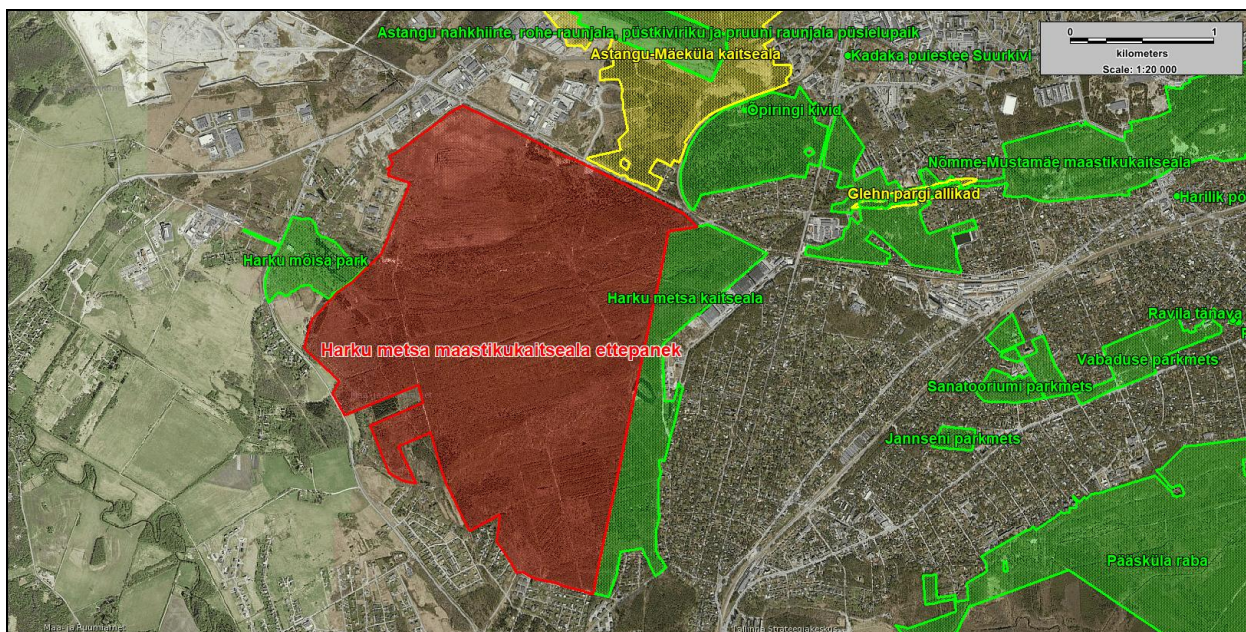

Harku vallas asuva kohaliku omavalitsuse tasandil
kaitstava loodusobjekti,

Harku metsa maastikukaitseala

kaitse alla võtmise põhjendatuse ekspertiis

Koostaja:

Lauri Klein

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Eesmärk ja ülesanded	4
2. Kaitseala alusväärtused	5
2.1. Ala maastikuline ja elupaigaline kujunemine	5
2.2. Elustik, sh kaitsealused liigid ja kooslused, vääriselupaigad ning piirnevad kaitsealused loodusobjektid	14
2.3. Pärandkultuurväärtusega objektid, sh looduslikud pühapaigad	26
3. Kaitseala kaitse alla võtmise eeldused ja vastavus kaitstava loodusobjekti tüübile	28
3.1. Kaitseala välispiiri ettepanek	30
4. Kaitsealade ettepanekud	30
4.1. Kaitseks kavandatavate piirangute kirjeldus	30
4.2. Kaitse alla võtmisega ja kaitse korraldamisega seotud kulutuste hinnang	32
5. Kokkuvõte	33

Sissejuhatus

Harku vallavalitsus tellis valla territooriumil, kinnistutel Keila metskond 14, Keila metskond 337, Keila metskond 395, Keila metskond 217, Pilliroo tn 26a, Pilliroo parkla, Kangru ja Aia tn 18, kokku 506,5 ha suurusel alal ekspertiisi analüüsimeks, kas sellel alal on vastavalt looduskaitseseadusele eeldusi kaitse alla võtmiseks kohaliku omavalitsuse tasandi kaitstava loodusobjektina – Harku metsa maastikukaitsealana. Tellitud töö teostas OÜ Tirts&Tigu juhatuse liige, bioloog, elustiku ekspert, maastikuökoloogia ja keskkonnakaitse magister Lauri Klein, kes on varem sarnaseid ekspertiise teinud mitme kohaliku omavalitsuse kaitstava loodusobjekti kaitse alla võtmise põhjendatuse hindamiseks (nt kohaliku omavalitsuse tasandi kaitsealad Tallinnas, Viimsi, Kadrina ja Kastre vallas).

Töö eesmärk on kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti kaitse alla võtmise põhjendatuse ekspertiisi koostamine.

Ekspertiisi koostamiseks töötas ekspert läbi ja analüüsis olemasolevad andmed kavandatava kohaliku omavalitsuse tasandi kaitstava loodusobjekti ulatuses asjakohaste loodusväärtuste kohta. Ekspert tutvus loodusobjektiga kohapeal. Ekspert analüüsis kaitseala välispiiri ettepanekut kinnistu või kinnistu osa (nt detailplaneeringu positsiooni) täpsusega.

Ekspertiisi teostamise abimaterjalideks olid järgmised materjalid:

1. Andmed andmebaasidest ja avalikest kaardirakendustest

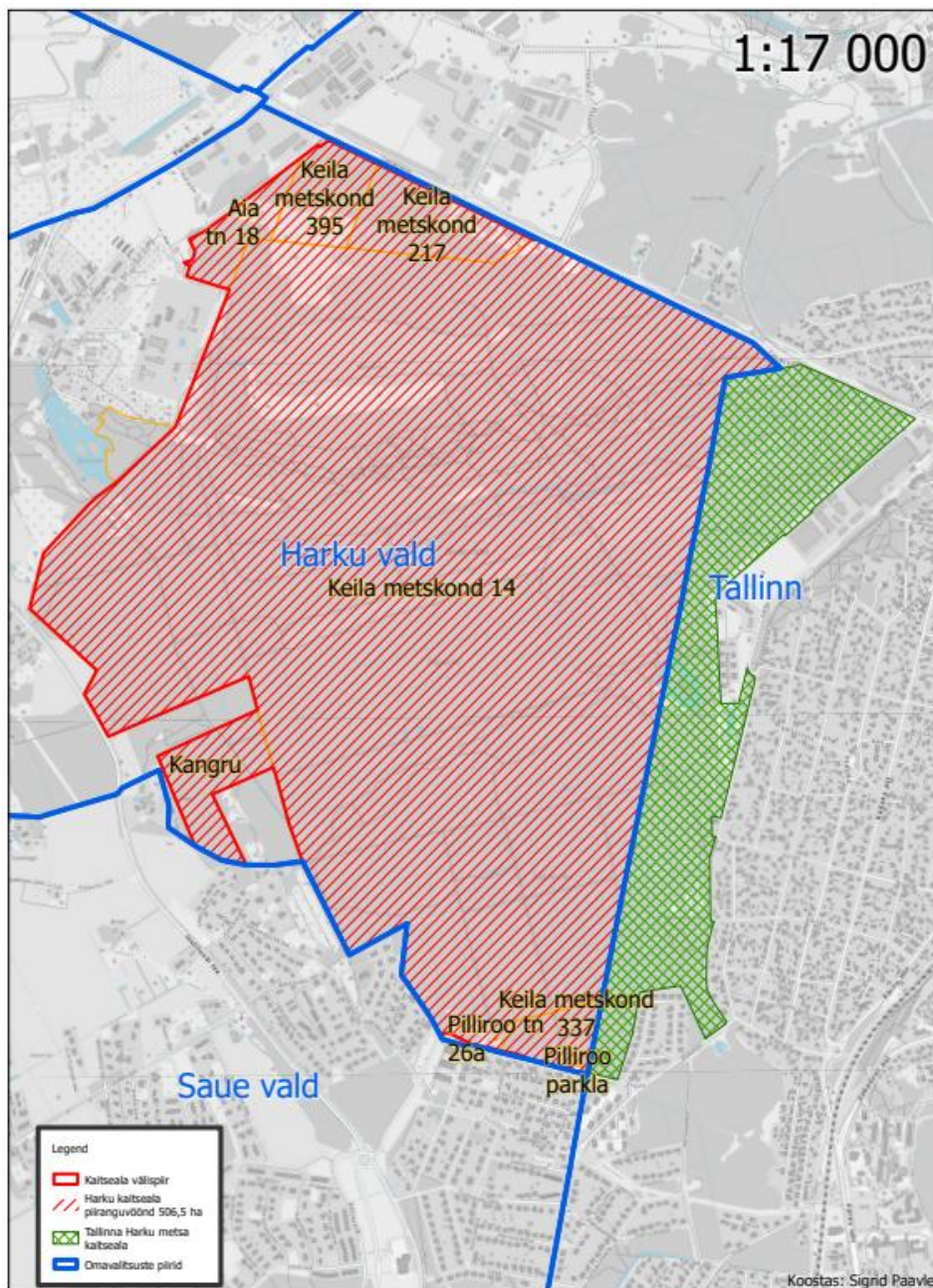
- Eesti Looduse Infosüsteemis (EELIS-es), Loodusvaatluste andmebaasis (LVA-s) ja eElurikkuse andmebaasis sisalduvad loodusväärtuste andmed.
- Metsakorralduse andmed avalikust metsaportaalist.
- Maa-ameti Geoportaal kättesaadavad ruumiandmed.
- Maakatastri üksuste avalikud andmed.

2. Seadused

- Looduskaitseseadus (edaspidi LKS)
- Planeerimisseadus (edaspidi PlanS)

1. Eesmärk ja ülesanded

Töö eesmärk on kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti kaitse alla võtmise põhjendatuse ekspertiisi koostamine. Ekspertiisi aluseks oli ette antud võimaliku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti välispiir, nagu toodud joonisel 1.

Joonis 1. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti indikatiivsed piirid (punase viirutusega ja punase joonega piiratud ala). Skeemil on toodud ka kaitseala ettepaneku piiresse jäävad maaüksused (piiratud kollase joonega ja märgitud maaüksuse lähiaadressidega). Omavalitsuste piirid on toodud sinise joonega ja piirnev kehtiva kaitsekorraga kohaliku omavalitsuse tasandi kaitstav loodusobjekt – Harku metsa kaitseala Tallinna linnas on toodud rohelise ristviirutusega.

Töö lähteülesande järgi olid ekspertiisi ülesanded järgmised:

Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitse alla võetava Harku metsa maastikukaitseala ekspertiis peab:

- tuvastama, kas esitatud maa-alal on tuginedes looduskaitseadusele § 7 kaitse alla võtmise eelduseid;
- andma ülevaate kohaliku kaitse alla võetaval maa-alal kasvavast ja elutsevast märkimisväärsest taimestikust ja loomastikust ning olulisemat kaitset vajavatest kooslustest. Ekspert peab alaga tutvuma välitööde käigus kohapeal;
- andma ülevaate maa-ala kultuuriloolisest taustast ja väärtusest;
- analüüsima maa-ala ulatust ja piire, vajadusel tegema ettepanekuid maa-ala piiride muutmiseks;
- esitama seisukoha, kas kohaliku kaitse alla võetav ala vastab looduskaitseaduse § 4 lg 7 toodud tunnustele ja kas kaitse alla võtmine täidab looduskaitseaduse § 43 esitatud eesmärgi;
- sisaldama ettepanekuid kaitseala piiride kehtestamiseks, arvestades, et alal asuvad terviserajad ja ka edaspidi tuleb tagada nende korrashoid, mistõttu peab olema võimalik selle teostamine, vajadusel ka uute radade loomine või valgustuse rajamine, jne;
- sisaldama hinnangut kaitse alla võtmise ja kaitse korraldamisega seotud ühekordsetest ja igaaastastest kulutustest.

2. Kaitseala alusväärtused

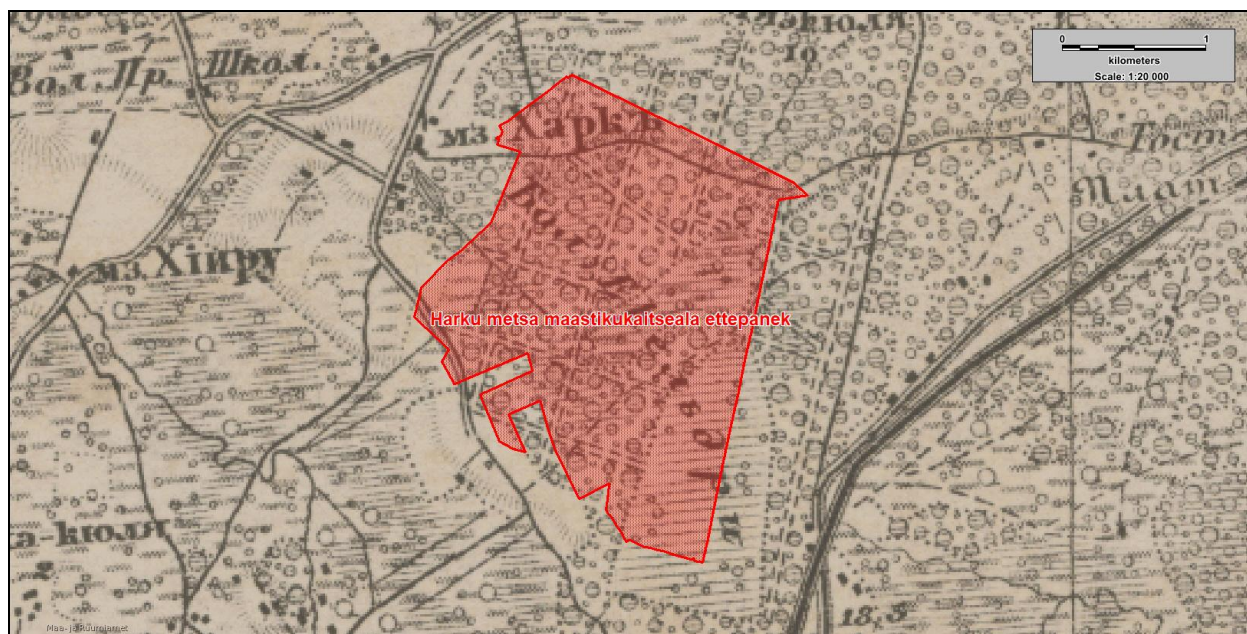
2.1. Ala maastikuline ja elupaigaline kujunemine

Arvestades, et Harku metsa maastikukaitseala territoorium asub juba enam kui 100 aastat inimeste tiheasualadega piirnevalt, on selle ala praegused elupaigad ja kooslused kujunenud pikalt inimtegevuse mõju all. Selleks, et seda kujunemist selgitada, aga samas ka seda, miks nii mõnedki liigid sel alal tänapäevalgi esinevad analüüsiks käesolevas peatükis kõnealuse ala maastikku vanade kaartide taustal. See analüüs võimaldab selgitada nii liikide ja koosluste kirjeldust allpool kui ka kultuuriväärtustega seonduvat ja looduse hüvede potentsiaali hinnangut.

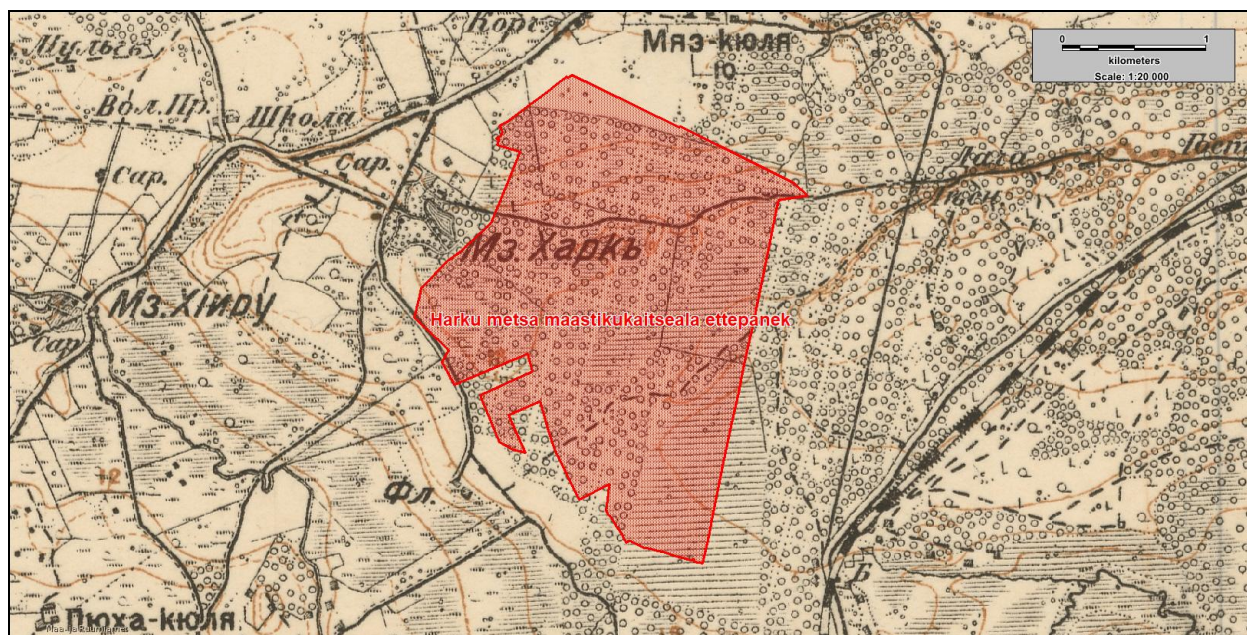
Esimene, kõige vanem periood, mida sel alal vaatlen jääb 19. ja 20. sajandi vahetuse aega. Selle perioodi nn kolmeveerastel kaardil, kasutusperioodiga 1866-1915 on näha, et ala keskosa idapoolsel küljel levis soo (hiljem nimetatud nn Valge raba) ja ka ala kaguosas levis soo (hiljem nimetatud nn Kollane raba), aga ülejäänud osa alast oli toonase kaardi järgi mets ja lisaks kvartaliteks jaotatud mets (vt joonis 2). Siiski on kaardilt näha, et ka mets on soine ja vaid väikesel ribal ala keskosas on kõrgemat, ilma soise määratluseta metsa. Inimasustust ega ka inimtegevuse otseseid jälgi peale metsakvartalite sihtide sellel kaardil kõnealuse ala ulatuses ei leidu. Teedest läbib ala põhjaosa ida-lääne suunaline tee, mis järgib seal paiknevat ida-lääne suunalisi pinnavorme, millest põhja pool asub madalam soine ala (hiljem nimetatud nn Mustraba) ja lõunas kõrgemat, metsased alad. See tee on ka tänapäeval tajutav. Teine, väiksem tee läbib ala lõunaosa edela-kirde suunaliselt ja metsateena on umbkaudselt ka selle tee koht tänapäeval olemas.

Ka 1895-1918 kasutusel olnud nn kaheveerastel kaardil on nähtavad samad elemendid, aga peamine erinevus on selles, et praktiliselt kogu ala mets on toodud soise määratlusega (vt joonis 3). Täpsustunud on ka metsakvartalid ja ala idaosas on toodud ka esimene kuivenduskraav.

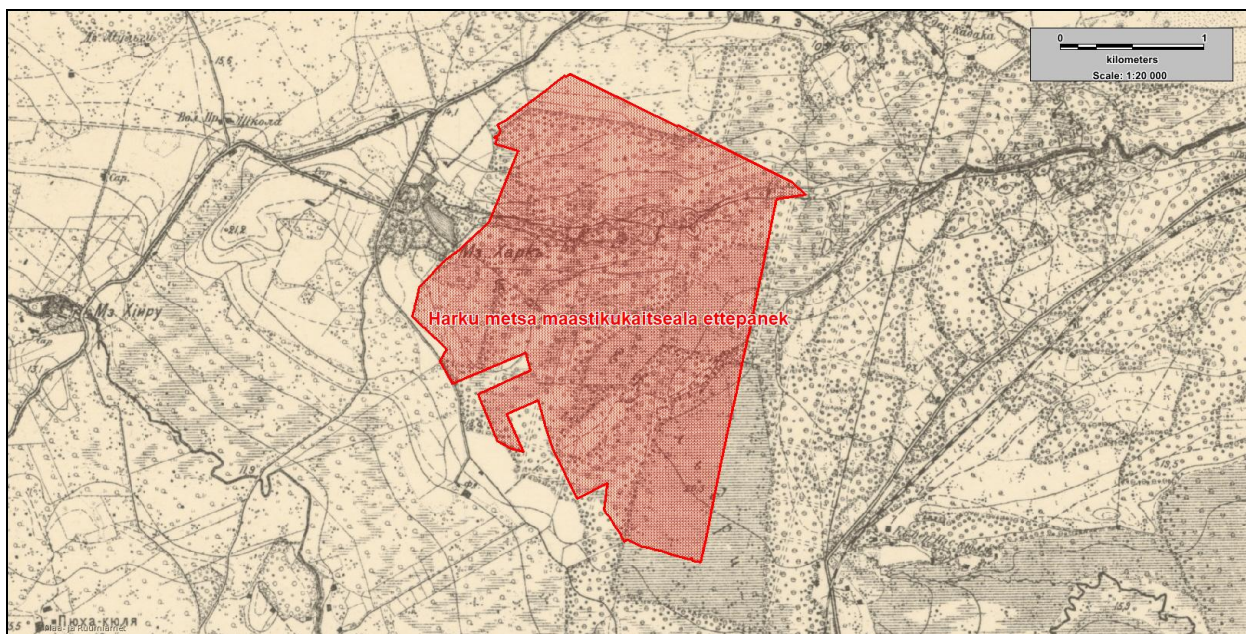
Kolmas kaart enamvähem samast perioodist, 1894-1922 kasutusel olnud nn üheverstane kaart on juba detailiderohkem (vt joonis 4). Sellel on toodud ka samakõrgusjooned ning näha on nn Harku mägedena tuntud luidete keerukas reljeef, mille väikseid künkaid mööda kulgeb ida-lääne suunaline tee läbi soise metsa Harku mõisast Mustamäele. Ala lõunaosas on näha ka esimesed lageraielandid ja metsas mitmed põhja-lõuna suunalised kuivenduskraavid.

Joonis 2. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega ja punase joonega piiratud ala) 1866-1915 kasutusel olnud nn kolmeverstase kaardi taustal.

Joonis 3. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega ja punase joonega piiratud ala) 1895-1918 kasutusel olnud nn kaheverstase kaardi taustal.

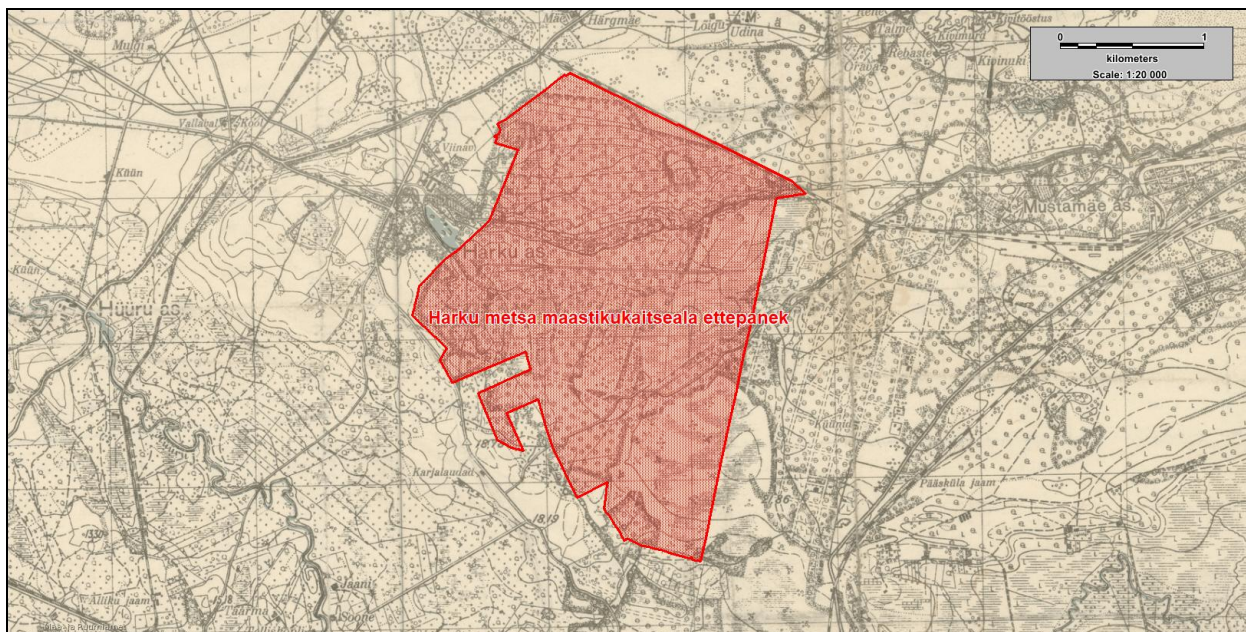
Joonis 4. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega ja punase joonega piiratud ala) 1894-1922 kasutusel olnud nn üheverstase kaardi taustal.

Selle perioodi kaartidelt on selgelt näha kahe lagesoo laiguna ala kesk- ja lõunaosas asuvad sood, nn Valgeraba ja Kollane raba. Neist põhjapoolne, edela-kirde suunaline soolaik on ka tänapäeval oluline, kuna selle kirdepoolses tipus asuvad tänagi veel hästi säilinud ja taastamisväärtusega soofragmendid, kus kasvab kaitsealune sagristarn ja leidub mitmeid muidki sootaimi. Lõuna poolne suurem soolaik on tänaseks suuremas osas kadunud, st kuivendatud ja seal levivad praegu peamiselt mustika ja jänese kapsa tüüpi kõdusoometsad.

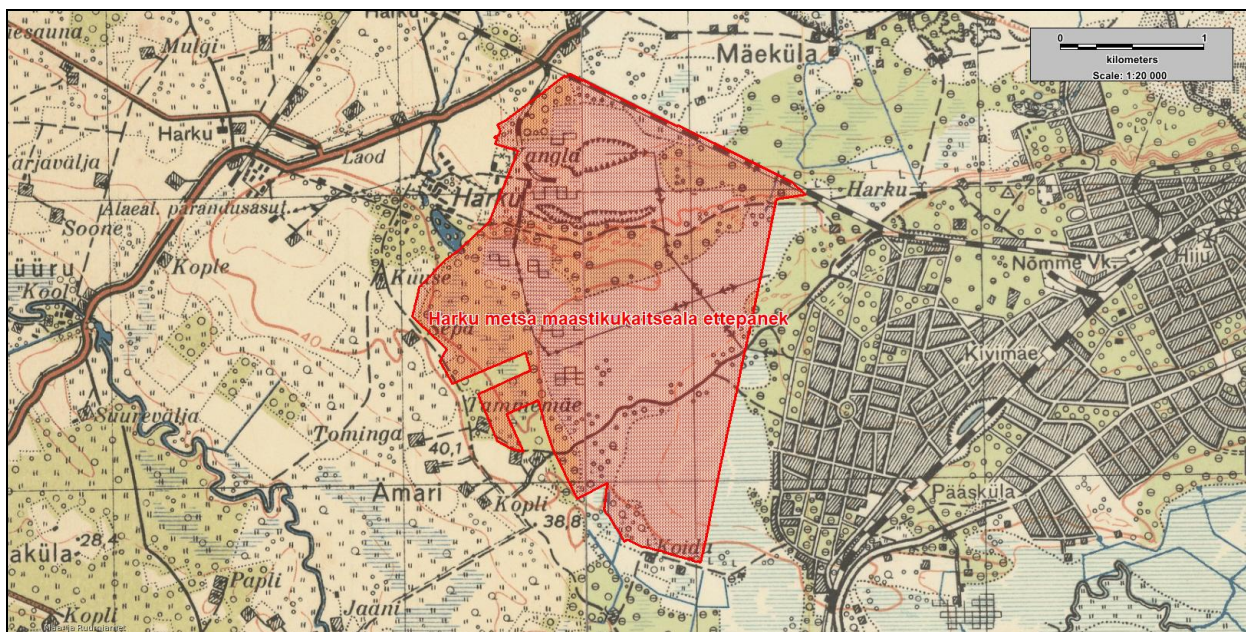
Teine periood jääb 20. sajandi algusesse, Eesti vabariigi iseseisuvumise algusaega. Selle perioodi esimene kaart, mida vaaten on 1923-1935 kasutusel olnud topokaart (vt joonis 5). Ka sel perioodil on eespool nimetatud kaks lagesoo laiku endiselt hästi eristatavad ja eriti hästi on eristatav nende vahelt edelast kirdesse kulgev tee. Sel perioodil aga on alustatud põhjapoolse soolaigu kuivendust (on näha mitmeid kuivenduskraave) ja Harku mõisa juurest kulgeb soolaigu kirdepoolsesse ossa ka sirge ida-lääne suunaline tee, ilmselt ettevalmistus turbakaevanduseks. Turbakaevanduse märgid on aga kaardil ala loodeosas. Ka mujal kogu ala ulatuses on kuivenduskraave rohkem, aga samas ei ole kuski lageraielankide märke.

Sama perioodi teine topokaart oli kasutusel 1935-1939 kujutades Eesti iseseisvusaega vahetult enne II maailmasõda (vt joonis 6). Huvitaval kombel on sellel kaardil metsa hoopis vähem. Metsased ja soise metsakarjamaa märgiga alad jäävad kavandatava kaitseala lääneossa, Harku mõisast lõunasse, ala keskossa piki kunagise ja tänaseks mattunud rannaastangu serva ning ala kirdeossa, toonase raudtee, praeguse Tähetorni tänava äärde. Just see viimane metsane ala on ka praegu kõrge väärtusega metsakooslus (kuigi kuivendusmõjuga), kus leidub mitmeid kaitsealuseid liike. Ala keskossa ja ka Harku mõisast kirdesse jäävad turbakaevandusalad, mille juurde on rajatud põhja poolt raudtee. Samas on varasematel kaartidel kahe soise laiguna kujutatud avasood siin kujutatud ühtse massiivina, mida keskelt lõikab edela-kirde suunaline tee ja millest põhja poole jääb endiselt mööda pinnavorme kulgev lääne-ida suunaline tee, mis ühendab Harku mõisa Mustamäe piirkonnaga. Harku mõisast põhja poole on rajatud Harku

vangla, mis jääb käesoleva ekspertiisiga hõlmatud ala piirile, alast välja. Ala põhjaosas on näha ka kaks karjääriala.

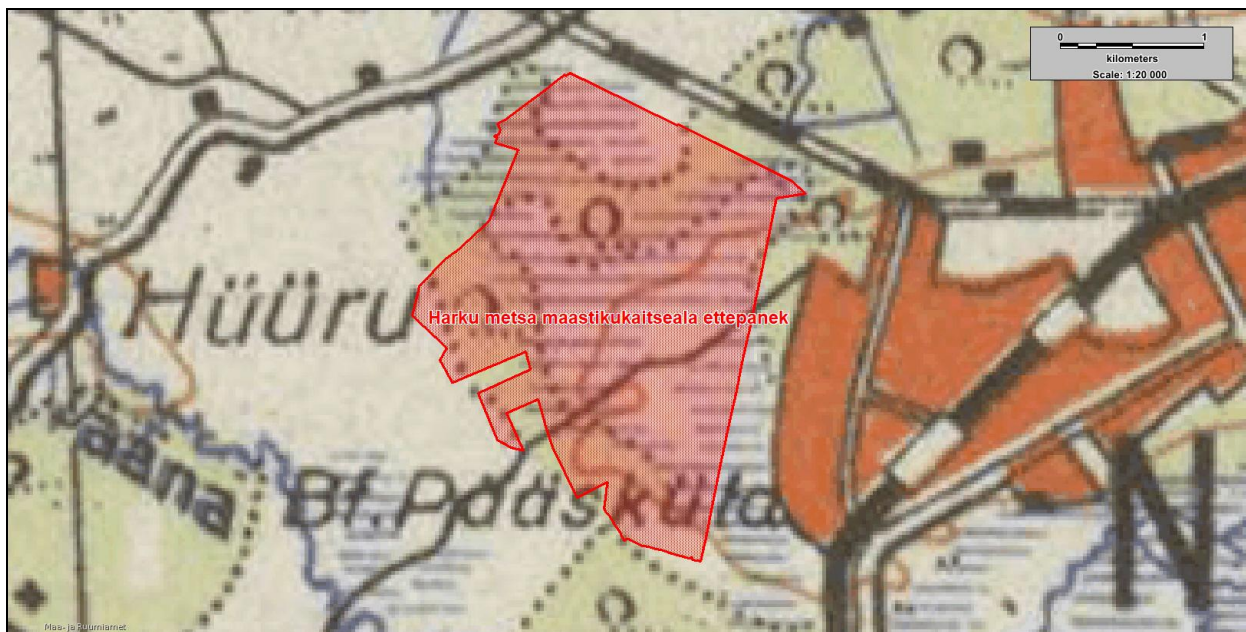
Joonis 5. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega ja punase joonega piiratud ala) 1923-1935 kasutusel olnud topokaardi taustal.

Joonis 6. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega ja punase joonega piiratud ala) 1935-1939 kasutusel olnud topokaardi taustal.

Selle perioodi lõpetab II maailmasõja aegne kaart, nn Heereskarte, mis oli kasutusel 1943-1944 (vt joonis 7). Kuigi see kaart on oma mõõtkava tõttu väga üldine (1:300 000), on sellelt siiski

näha, et soised alad asuvad endiselt ala kesk-, ida- ja lõunaosas ning laiguna ka põhja pool. Nende vahele jäävad ribadena metsad.

Joonis 7. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega ja punase joonega piiratud ala) 1943-1944 kasutusel olnud nn Heereskarte taustal.

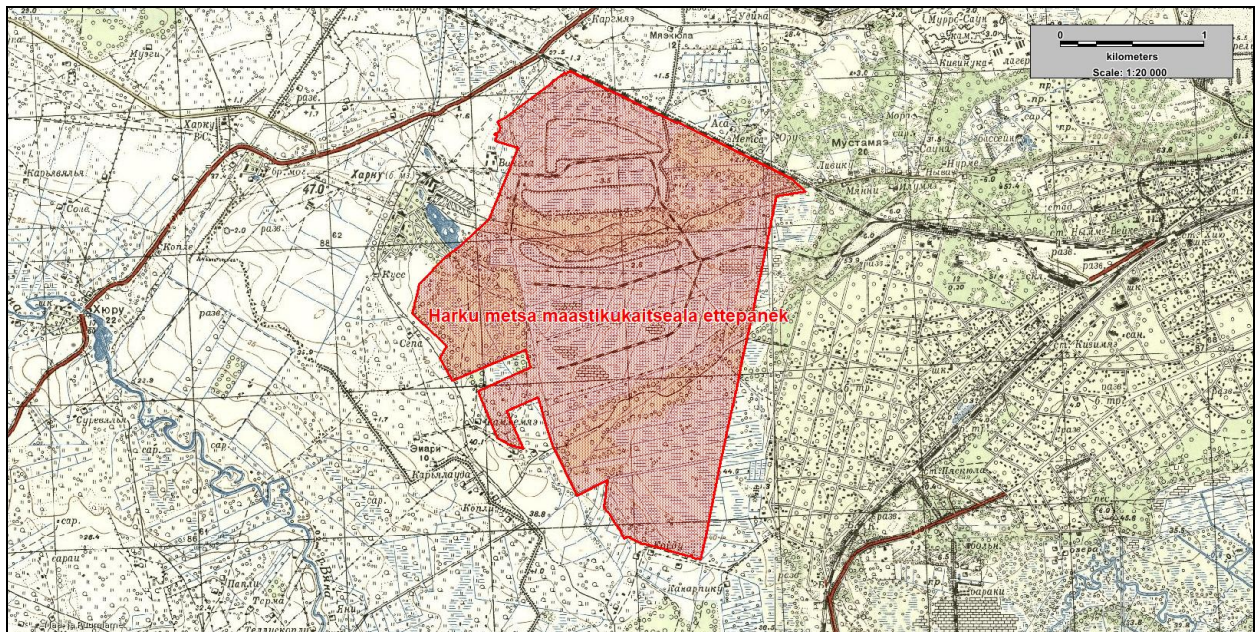
Kolmas periood on Nõukogude okupatsiooniaeg. Sellest perioodist saab vaadelda kolme erinevat topokaarti, millest vanim oli kasutusel alates aastast 1946 ja uuemad aastast 1963. Tinglikult jagasin joonised Nõukogude okupatsiooniaja vanimaks (1940ndad-1950ndad), keskmiseks (1960ndad-1970ndad) ja uusimaks (1980ndad) topokaardiks.

Neist perioodidest vanimal kaardil on näha aktiivse turbakaevanduse teeninduseks rajatud raudteed ala kesk ja põhjaosas ning piiritletud, 1930nendate aastatega võrreldes oluliselt suuremad karjäärid ala põhjaosas (vt joonis 8 ja joonis 6 eespool). Osaliselt on kunagiste kaevandusraudteede asukohtades täna tervisespordi rajad. Metsane ala on piirkonnas alles vaid kahe laiguna – üks Harku mõisast kagus ja teine ala kirdeosas, kus väärtuslik metsalaik oli olemas ka eelnevatel kaartidel. Ka ala lõunaosa edela-kirde suunaliselt läbiva tee ümbruses on säilinud metsakooslusi. Kui ala kesk ja põhjaosa rabad on selgelt turbakaevanduse märkidega, siis päris ala põhjatippu ja ka lõunatippu jäävad soise põõsastiku märgid, mis võivad viidata ka põõsasraba olemasolule neis kohtades sel perioodil. Samas on kuivenduskraavide võrgustik sedavõrd tihe, et mõju ala märjale veerežiimile on kindlasti juba väga hävitav.

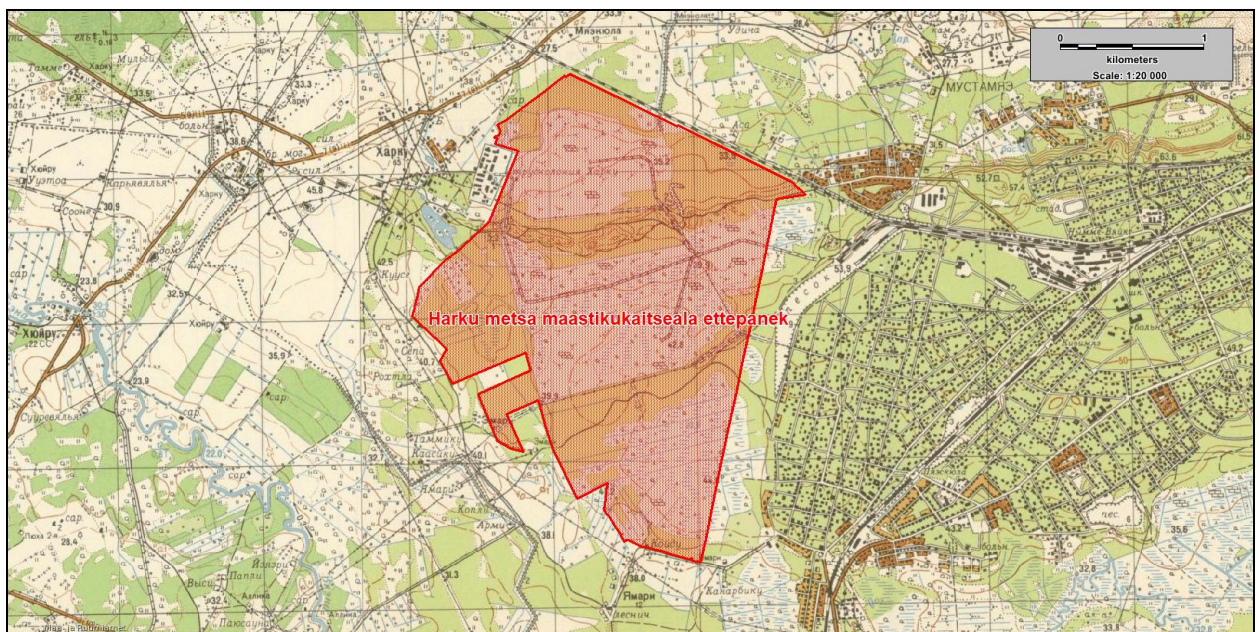
Okupatsiooniaja keskmisel perioodil on kaardilt näha, et ala kesk- ja põhjaosa raudteid on hakatud hülutama, need on alles vaid endise raudtee märgina (vt joonis 9). Turbavõtualade märgid on endiselt alles ja ala lõunaossa on tekkinud üks kuivendatud turbavõtkuht isegi juurde. Siiski, topomärkide järgi võib täheldada, et kaevandatud, avatud turba-alad on kasvanud juba põõsastikuks.

Kõige uuema okupatsiooniaegse topokaardi järgi on kogu ala uuesti kaetud metsakooslustega (vt joonis 10). Metsakooslustes on siin-seal näha ka raiesmikke ja keskosas on ribadena alles ka

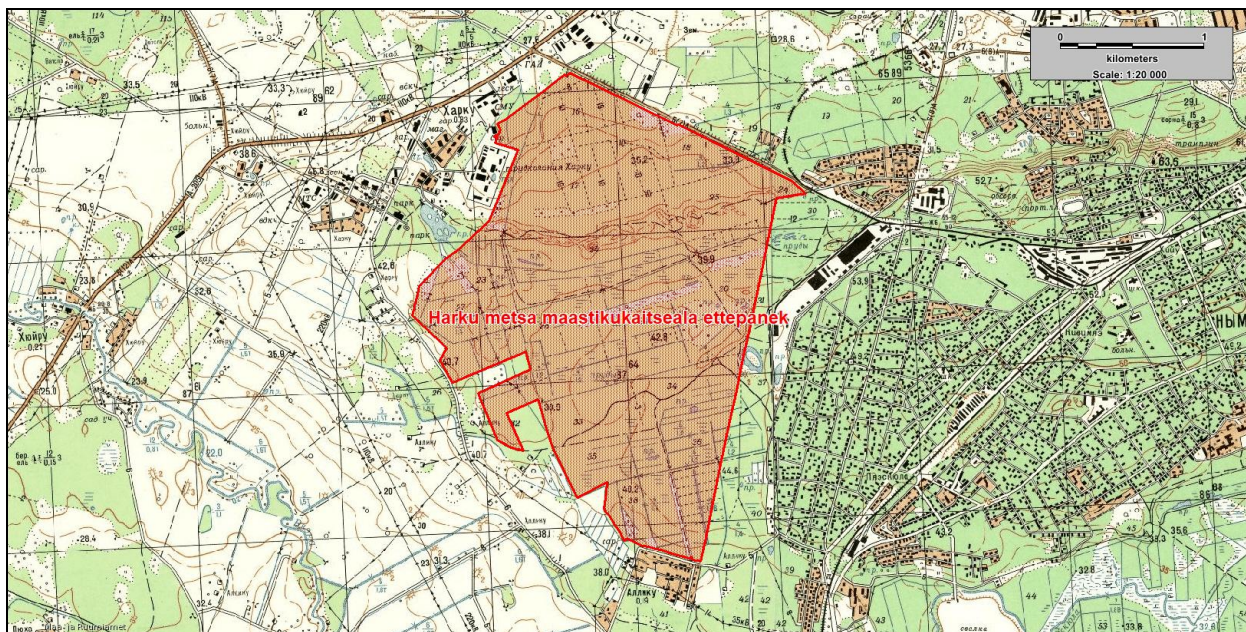
soisemaid laike. Just need soisemad, kirde-edela suunalised ribad ala keskosas on eristatavad ka praegu ja võivad omada potentsiaali rabalaikude taastamiseks.

Joonis 8. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega ja punase joonega piiratud ala) 1940ndatel-1950ndatel kasutusel olnud topokaardi taustal.

Joonis 9. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega ja punase joonega piiratud ala) 1960ndatel-1970ndatel kasutusel olnud topokaardi taustal.

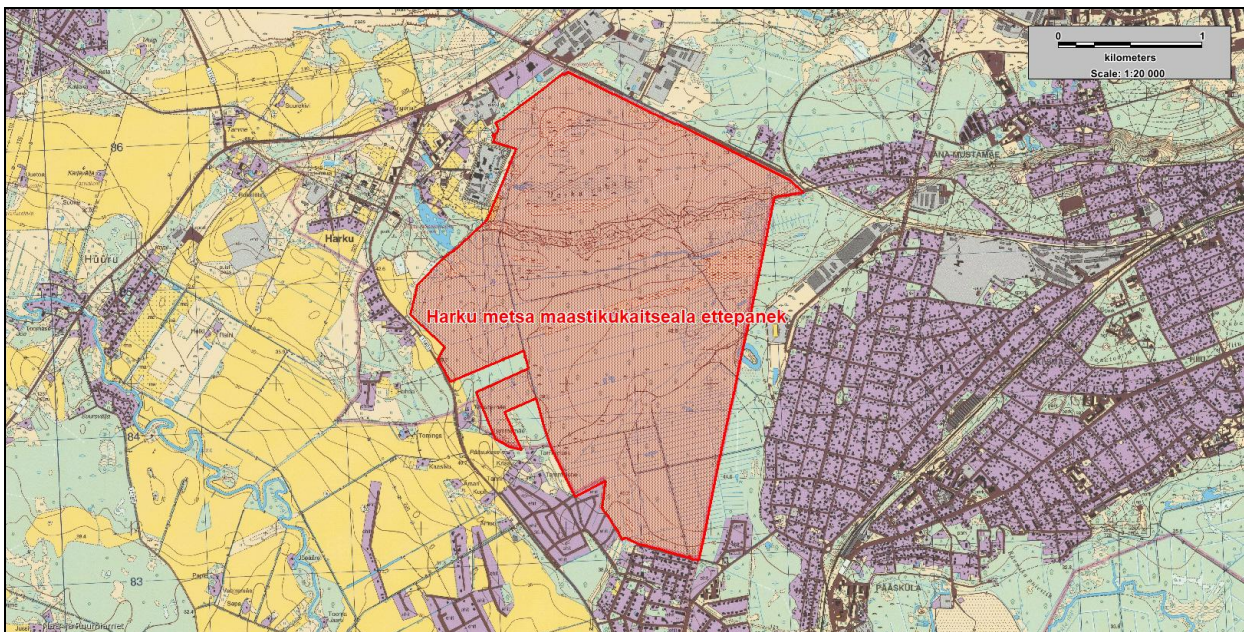
Joonis 10. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega ja punase joonega piiratud ala) 1980ndatel kasutusel olnud topokaardi taustal.

Neljas, kõige uuem periood algab 1990ndate alguses ja ulatub tänapäeva. Selle perioodi kohta analüüsin kahte topokaarti, üks oli kasutusel perioodil 1994-2020 (vt joonis 11) ja teine 1997-2003 (vt joonis 12). Viimasel on hästi värvidega välja toodud ka praegu eristatavad erinevad kooslused ja maastikulised elemendid. Kõige lõpuks vaatlen ala praegusel ortofotol.

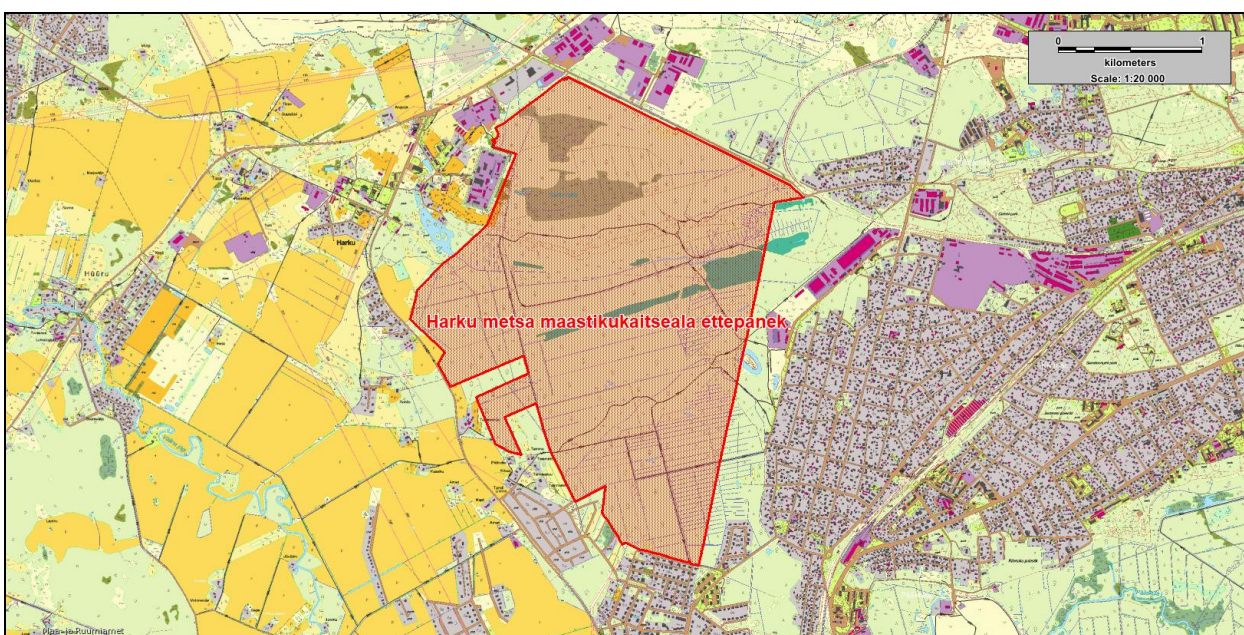
Põhikaardilt, mis oli kasutusel 1994-2020 saab hästi eristada kahte rikutud rabalaiku ala põhjaosas ja edela-kirde suunalise ribana säilinud rikutud rabalaiku ala keskosas (vt joonis 11). Ülejäänud ala on pea kogu ulatuses mets. Seejuures on kõige tihedam kuivenduskraavistik endises rabas ala lõunaosas ja seetõttu on siia kujunenud eranditult kahte tüüpi kõdusoometsad – mustika ja jänese kapsa kasvukohatüübid. Kõige väärtuslikumad, st püsivalt metsana säilinud kooslused tunduvad olevat Harku mõisast kagus ja ala kirdenurgas, vastu Tallinna piiri ja Tähetorni tänavat.

Põhikaardilt, mis oli kasutusel 1997-2003 on kahe erineva rohelise tooniga hästi toodud alal veel laiguti säilinud rabad ja sood (vt joonis 12). Ka on sellel kaardil hästi eristatavad aktiivses kasutuses olevad terviserajad, millest nii mõnigi asub ajaloolise metsatee asukohas.

Kui kahte viimati kirjeldatud põhikaarti võrrelda erinevate elustiku andmeid koondavate andmebaaside (Metsaregister, Eesti Looduse Infosüsteem, Loodusvaatluste Andmebaas, eElurikkuse andmebaas PlutoF) andmetega, siis selgub loogiliselt, ekspertiisialuse ala neis osades, kus varem on levinud rabad või sood, mis on suuremas osas tänaseks kuivendatud ja osaliselt ka turbast tühjendatud, levivad praegu kõdusoometsad ja laiguti ka siirdesood või rabalaigud. Nende alade koosluseline väärtus sõltub palju puistu vanusest, puude kasvutüübist ja elupaiga mikroreljeefist, teisisõnu sellest kui mitmekesisest mikroelupaiku need kooslused pakuvad. Mida vanem ja puuliikidelt ning mikroreljeefilt mitmekesisem on metsaelupaik, seda kõrgema väärtusega looduskooslus see on. Sellised, kõrgema väärtusega looduskooslused kabndvad alad kavandataval kaitsealal jäävad Harku mõisast lõunasse ja itta, ala põhjapoolsesse poolde. Samas leidub üksikuid kõrge väärtusega kooslusi ka ala lõunapoolses osas.

Joonis 11. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega ja punase joonega piiratud ala) aastatel 1994-2020 kasutusel olnud põhikaardi taustal.

Joonis 12. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega ja punase joonega piiratud ala) aastatel 1997-2003 kasutusel olnud põhikaardi taustal.

Vaadeldes ala hiljutistel, 2020 ja uuematel aero- ja ortofotodel, ei ole ala piires viimasel ajal väga suuri muutusi toimunud, aga pigem on selgelt näha kuidas toimub looduskoosluste kujunemine neil aladel, kus inimtegevus on eelnevatel perioodidel loodust tugevalt mõjutanud ja looduslikkuse kasv neil aladel, mis on saanud puutumatusena kujuneda (vt joonis 13).

Joonis 13. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase joonega piiratud ala) ortofoto taustal.

Üldiselt aga on selgelt näha, et kogu ala on aja jooksul kuivendustegevuse mõjul metsastunud, välja arvatud päris põhjapoolne osa ja mõned laigud ala keskosas. Selgelt eristuvad ka ajaloolised teekohad, kuhu on tänaseks kujunenud laiad terviserajad ja nende ümber oluliselt rohkem inimeste liikumisteid. Ka olemasolevad ja endiselt toimivad kuivenduskraavid on ortofotodelt selgelt eristatavad.

Lisades ortofotode taustale teadaolevad loodusväärtuste ruumiantmed andmebaasidest, eristuvad viis eriilmeliste väärtuslike looduskoosluste tsooni (vt joonis 14).

Joonis 14. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase joonega piiratud ala) ortofoto taustal. Helesinise joonega on toodud

sarnaseid väärtuslikke looduskooslusi kandvad tsoonid, mille ulatuses saab tuua välja nii sarnaseid kaitsealuseid jt väärtuslikke liike kui ka eristuvad tulevikus vajalikud kaitsekorralduslikud tegevused.

Eristuvad väärtuslike looduskoosluste tsoonid on järgmised: endise raba jäänukid ala põhjaosas, mida on kaitsekorralduslikult veel võimalik märgalaks taastada (tsoon 1); väärtuslikud elurikkad (kohati väga vanad ja mitmekesised) metsakooslused (sh vääriselupaigad) reljeefsel maastikul, luidetel (nn Harku mäed) ja nende ees ning taga Harku mõisast idas ja lõunas (tsoon 2) – siit kulges ka üks ajalooline tee läbi Harku soode; endise raba jäänukid ja neid ümbritsev kõdusoomets ala keskosas (tsoon 3); endiste soode vahele jääv kõrgem edela-kirde suunaline mineraalmaa riba ja sellel kasvavad kuivemad metsatüübid (tsoon 4) – siit kulges teine ajalooline tee läbi Harku soode ja endisele kuivendatud soole kujunenud kõdusoometsad ala lõunaosas (tsoon 5).

2.2. Elustik, sh kaitsealused liigid ja kooslused, vääriselupaigad ning piirnevad kaitsealused loodusobjektid

2.2.1. Elupaigatüübid ja kasvukohatüübid kui väärtuslikud looduskooslused

Harku metsa maastikukaitseala ettepaneku piires ei ole teadaolevalt inventeeritud EL loodusdirektiivi elupaigatüüpe. Arvestades ala koosluselist kujunemist ja registreeritud kaitsealuseid liike, võib aga eeldada, et siin võiks esineda neist elupaigatüüpidest väiksemate laikudena järgmised elupaigatüübid, mille esinemist tuleks aga inventuuriga kinnitada: rikutud, kuid taastumisvõimelised rabad (7120) tsoonis 3; siirde- ja õõtsiksood (7140) tsoonis 1; siirdesoo- ja rabametsad (91D0*) tsoonides 1, 3 ja 5; okasmetsad oosidel ja moreenkuhjatistel (sürjametsad) (9060) ning vanad loodusmetsad (9010*) tsoonis 2.

Kasvukohatüüpidest leidub alal kõige rohkem mustika-kõdusoo tüüpi männikuid. Tsoonis 1 leidub ka madalsoo-kaasikuid ja raba- ning siirdesoo kasvukohatüüpe (vt foto 1). Tsoonis 2, eriti selle kirdeosas leidub jänesekapsa-mustika kasvukohatüüpi väga vanu ja elurikkaid laanekuusikuid (vt foto 2), aga ka tarna ja angervaksa kasvukohatüüpi sega- ning laialehiseid metsi. Tsooni 2 keskosas asuvatel luidetel kasvavad keskmise- kuni vanema ealised mitmekesise reljeefi ja kõrge elupaigalise varieeruvusega mustikamännikud (vt foto 3). Ala keskosas, tsoonis 3 levivad märjemad metsatüübid: raba- ja siirdesoo kasvukohatüübid (vt foto 4), mis on ümbritsetud mustika-kõdusoo männikutest (vt foto 5). Tsooni 4 kasvukohatüübid on suhteliselt tüüpilised Põhja-Eesti männikud või männi domineerimisega segametsad, mida siin muudab väärtuslikumaks tihe laialehiste puuliikide alusmetsa rinne (vt foto 6). Tsooni 5 jäävad kõige enam inimtegevusest mõjutatud ja kõige tihedama kuivenduskraavistikuga mustika-kõdusoo ja jänesekapsa-kõdusoo kasvukohatüüpi segametsad, kus leidub endiselt mitmeid taastuvaid inimtegevuse jälgi – kinni kasvavaid kraave ja turbavõtuauke (vt foto 7), aga ka varjuliseks ja elurikkaks kujunenud metsaveekogusid (vt foto 8). Kogu ala metsad on mosaiikselts mitmekesise vanusega ja väga vahelduva veerežiimiga, suuremas osas turbamuldadel kasvavad, aga samas kõrval kohe kuivadel ja reljeefsetel moreenmuldadel laiuvad segametsad. Kõik see tekitab alale mitmekesiseid elu- ja varjupaiku ning muudab ka inimestele neis metsades liikumise oluliselt huvitavamaks, pakkudes tavaliste linnametsadega võrreldes oluliselt suuremat arvu kõrge kvaliteediga looduse hüvesid.

Kuna vanad metsad on alati elurikkamad kui noored, siis olgu mainitud, et ala kõige vanema metsaga eraldised asuvad tsooni 2 kirdeosas, just seal, kus elutsevad ka kõige haruldasemad kaitsealused liigid. Selle ala metsaeraldiste puude keskmine vanus on tavapäraselt üle 100 aasta.

Foto 1. Siirdesoolaik kavandatava Harku metsa maastikukaitseala tsoonis 1.

Foto 2. Elurikas vana laanemets kavandatava Harku metsa maastikukaitseala tsoonis 2.

Foto 3. Reljeefne mustikamännik kavandatava Harku metsa maastikukaitseala tsoonis 2.

Foto 4. Taastuv rabamets kavandatava Harku metsa maastikukaitseala tsoonis 3.

Foto 5. Mustika-kõdusoo männik kavandatava Harku metsa maastikukaitseala tsoonis 3.

Foto 6. Tiheda alusmetsaga männik kavandatava Harku metsa maastikukaitseala tsoonis 4.

Foto 7. Kõdusoomets kavandatava Harku metsa maastikukaitseala tsoonis 5.

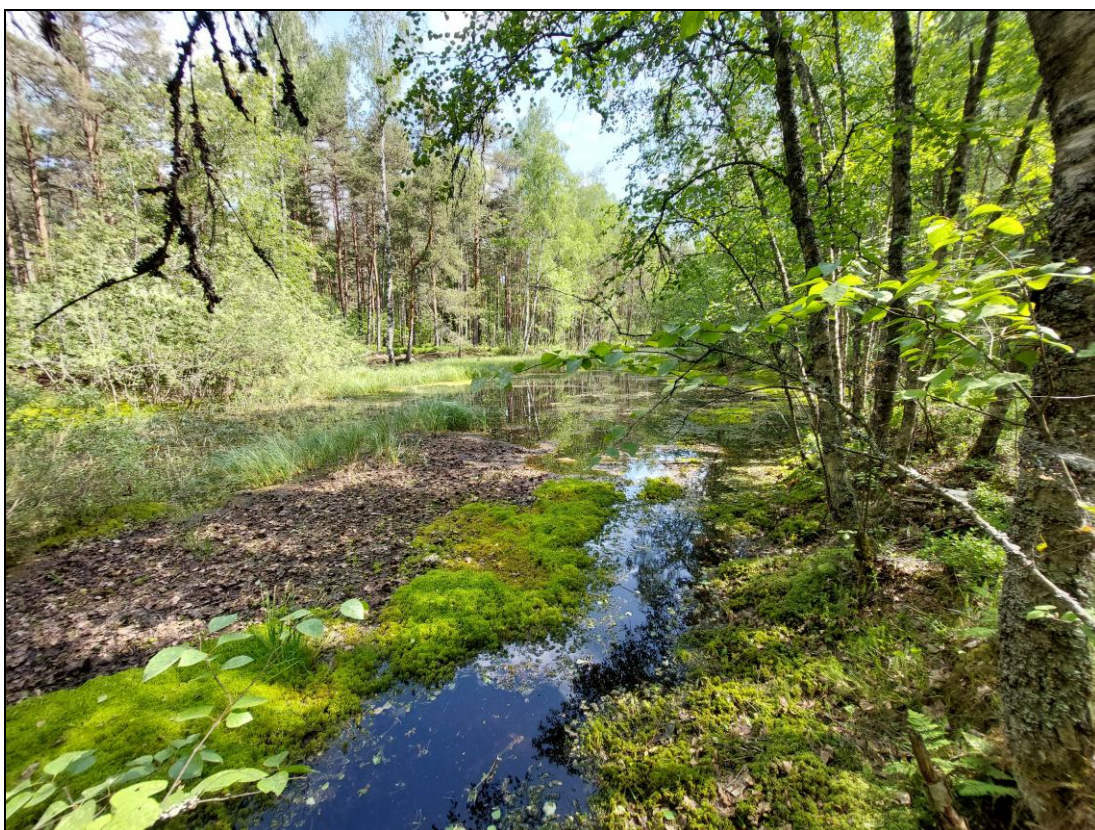
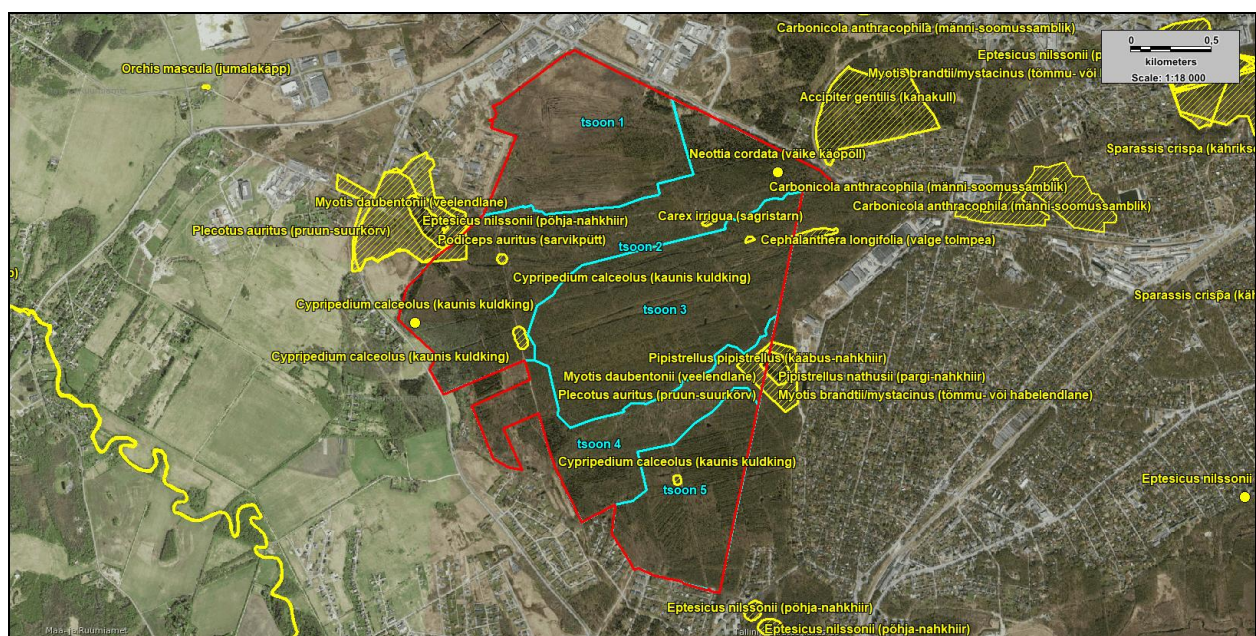

Foto 8. Varjuline metsaveekogu kavandatava Harku metsa maastikukaitseala tsoonis 5.

2.2.2. Kaitsealused ja haruldased liigid väärtuslikes looduskooslustes

Kaitsealustest liikidest EELISE andmetel I kaitsekategooria liike tuvastatud ei ole.

II kaitsekategooria loomaliikidest on Harku metsa maastikukaitseala kooslustes andmebaaside järgi registreeritud kokku kuue nahkhiireliigi olemasolu (**põhja-nahkhiir** (*Eptesicus nilssonii*), **veelendlane** (*Myotis daubentonii*), **pruun-suurkõrv** (*Plecotus auritus*), **pargi-nahkhiir** (*Pipistrellus nathusii*), **kääbus-nahkhiir** (*Pipistrellus pipistrellus*) ja **tõmmu- või habelendlane** (*Myotis brandtii/mystacinus*)), kellele kogu ala on sobivaks toitumisalaks, aga neile liikidele kõige väärtuslikumad looduskooslused jäävad tsoonidesse 1, 2 ja 4. Lisaks sellele on kogu ala ka **kanakulli** (*Accipiter gentilis*) toitumisala. **II kaitsekategooria taime- ja seeneliikidest** on alal registreeritud järgmised kasvukohad: **väike käopõll** (*Neottia cordata*) – üks kasvukoht tsoonis 2, aga potentsiaalseid sarnaseid kohti leidub alal veel hulganisti; **nõmmnelk** (*Dianthus arenarius*) – üks kasvukoht tsoonis 2; **valge tolmepea** (*Cephalanthera longifolia*) – üks kasvukoht tsoonis 3; **kaunis kuldking** (*Cypripedium calceolus*) – neli kasvukohta, kolm tsoonis 2 ja üks, kõige arvukam tsoonis 5 (vt joonis 15 ja fotod 9 ja 10).

Joonis 15. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase joonega piiratud ala) ortofoto taustal. Helesinise joonega on toodud sarnaseid väärtuslikke looduskooslusi kandvad tsoonid, mille ulatuses saab tuua välja nii sarnaseid kaitsealuseid jt väärtuslikke liike kui ka eristuvad tulevikus vajalikud kaitsekorralduslikud tegevused. Kollasega on toodud II kaitsekategooria liikide teadaolevad leiukohad.

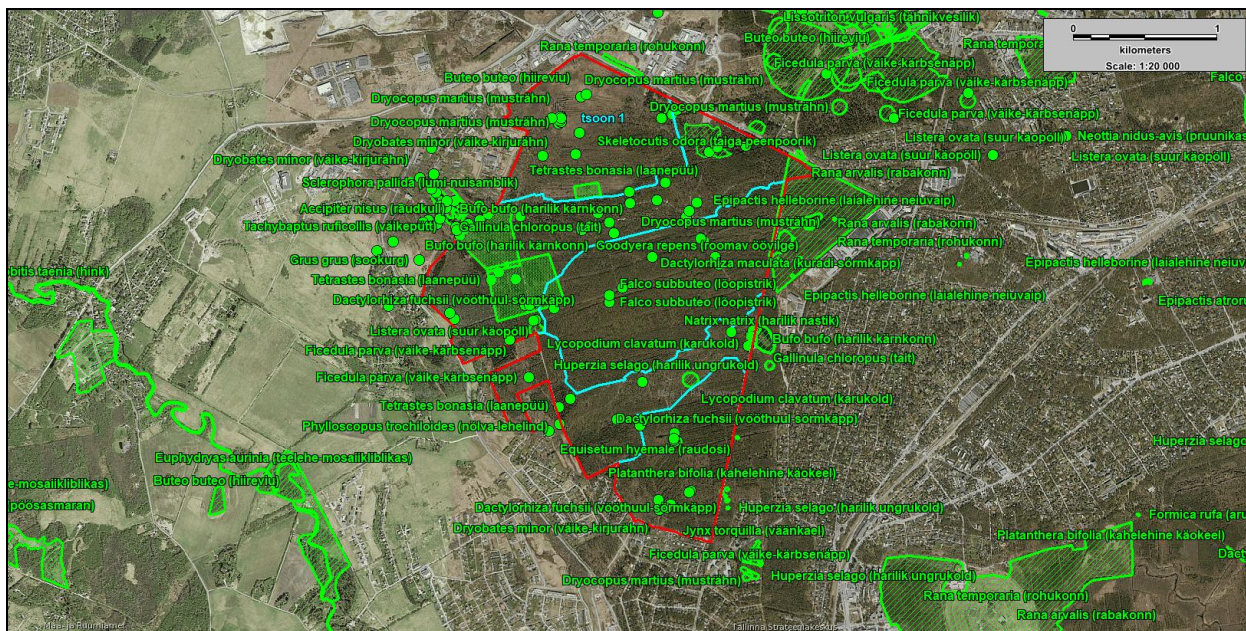

Foto 9. II kaitsekategooria taimeliigi, kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*) esinduslik ja arvukas (8.06.2025 loendas autor kokku ca 200 taime) kasvukoht kavandatava Harku metsa maastikukaitseala tsoonis 5.

Foto 10. II kaitsekategooria taimeliigi, kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*) kaks “kollaste paeltega” taime kavandatava Harku metsa maastikukaitseala tsoonis 2 asuvas kasvukohas, kus 8.06.2025 loendas autor kokku 40 taime.

III kaitsekategooria loomaliikidest on erinevate andme- ja infoallikate järgi alal või sellega vahetult piirnevates kooslustes (eeldades, et nende toitumisala ulatub alale) registreeritud kokku 20 liigi ja kahe liigirühma olemasolu: **harilik kärnkonn** (*Bufo bufo*) – kaks leiukohta (tsoonid 2 ja 4), **rohukonn** (*Rana temporaria*) – kaks leiukohta (tsoonid 2, 3 ja 4), **rabakonn** (*Rana arvalis*) – kaks leiukohta (tsoonid 2, 3 ja 4), **nastik** (*Natrix natrix*) – kaks leiukohta (tsoonid 4 ja 5), **rästik** (*Vipera berus*) – kaks leiukohta (tsoonid 2 ja 3), **raudkull** (*Accipiter nisus*) – üks leiukoht (tsoon 2), **hiireviu** (*Buteo buteo*) – kaks leiukohta (tsoon 1), **lõopistrik** (*Falco subbuteo*) – neli leiukohta (tsoonid 2 ja 3), **tuuletallaja** (*Falco tinnunculus*) – üks leiukoht (tsoon 1), **roo-loorkull** (*Circus aeruginosus*) – üks leiukoht (tsoon 1), **laanepüü** (*Tetrastes bonasia*) – neli leiukohta (tsoonid 1, 2, 3 ja 4), **sookurg** (*Grus grus*) – seitse leiukohta (tsoonid 1 ja 2), **värbkakk** (*Glaucidium passerinum*) – üks leiukoht (tsoon 2), **händkakk** (*Strix uralensis*) – üks leiukoht (tsoon 2), **musträhn** (*Dryocopus martius*) – viis leiukohta (tsoonid 1 ja 2), **väikekirjurähn** (*Dendrocopos minor*) – üheksa leiukohta (tsoonid 1, 2, 3 ja 5), **nõmmelõoke** (*Lullula arborea*) – üks leiukoht (tsoon 1), **hoburästas** (*Turdus viscivorus*) – kolm leiukohta (tsoon 2), **väike-kärbsenäpp** (*Ficedula parva*) – viis leiukohta (tsoonid 2, 3, 4 ja 5), **nõlva-lehelind** (*Phylloscopus trochiloides*) – kaks leiukohta (tsoon 4) ja liigirühmadena **metsakuklased** (*Formica* sp) ning **kimalased** (*Bombus* sp).

Joonis 16. Tellija poolt ekspertiisiks ette antud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase joonega piiratud ala) ortofoto taustal. Helesinise joonega on toodud sarnaseid väärtuslikke looduskooslusi kandvad tsoonid, mille ulatuses saab tuua välja nii sarnaseid kaitsealuseid jt väärtuslikke liike kui ka eristuvad tulevikus vajalikud kaitsekorralduslikud tegevused. Rohelisega on toodud III kaitsekategooria liikide teadaolevad leiukohad.

III kaitsekategooria taime- ja seeneliikidest on alal registreeritud kokku 10 liiki (vt joonis 16): **taiga-peenpoorik** (*Skeletocutis odora*) – üks leiukoht (tsoon 2); **roomav öövilge** (*Goodyera repens*) – üks leiukoht (tsoon 2); **laialehine neuuvaip** (*Epipactis helleborine*) – kaks leiukohta (tsoonid 2 ja 3); **hall käpp** (*Orchis militaris*) – kolm leiukohta (tsoonid 2 ja 5); **kuradi-sõrmkäpp** (*Dactylorhiza maculata*) – kaks leiukohta (tsoonid 2 ja 3); **vööthuul-sõrmkäpp** (*Dactylorhiza fuchsii*) – üks leiukoht (tsoon 2); **suur käöpõll** (*Listera ovata*) – kolm leiukohta (tsoonid 2 ja 5); **karukold** (*Lycopodium clavatum*) – viis leiukohta (tsoonid 2 ja 4); **kahelehine käokeel**

(*Platanthera bifolia*) – kolm leiukohta (tsoonid 3 ja 5); **rohekas käokeel** (*Platanthera chlorantha*) – üks leiukoht (tsoon 2).

Vaadeldes kaitsealuste jt oluliste liikide esinemist eristuvate sarnaste väärtuslike looduskoosluste tsoonide kaupa, ilmnevad järgmised iseärasused.

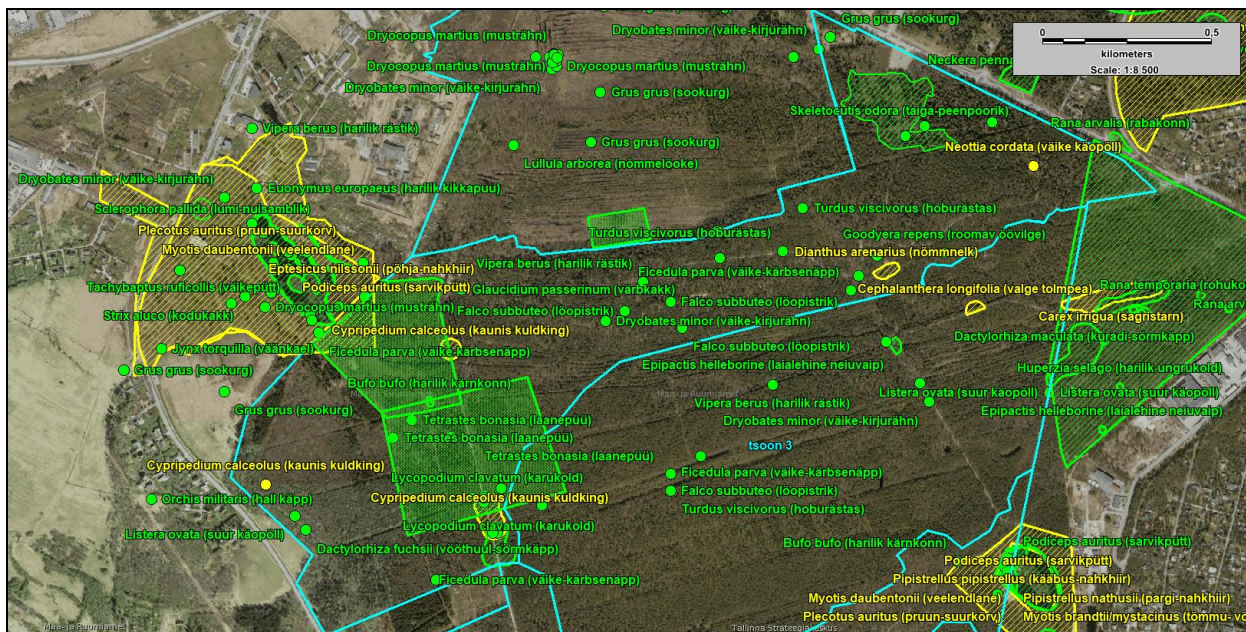
Tsoonis 1, kus peamiselt levivad soised ja liigniisked kooslused, mis on kujunenud endiste Harku Mustraba turbavõtuaukude ja -alade peale ning ümber, leidub ka kaitsealustest liikidest just soiseid, aga ka avatud või poolavatud elupaiku vajavad liigid, nagu sookurg, nõmmelööke, hiireviu, aga ka surnud puidul toituvad liigid, nagu musträhn ja väike-kirjurähn (vt joonis 17). Tsooni maastikuline reljeef ja liigniiskus muudavad selle väga väärtuslikuks refuugiumiks nii metssigadele kui ka põtradele, kus need suured ja pelglikud loomad saavad tiheasuala serval stressist taastuda. Seda, väga huvitava maastikuga, aga samas suhteliselt raskesti läbitavat ala iseloomustab eriilmeliste liigniiskete mikrokoosluste rohkus ja seetõttu kõrge elupaigaline potentsiaal. Kindlasti tuleks selle ala taimestikku (aga ka loomastikku ja eriti putukafaunat) põhjalikult uurida, sest arvatavasti peitub siin oluliselt rohkem kaitsealuseid liike ja väärtuslikke taimekooslusi kui käesoleva ekspertiisi põgusad välitööd võimaldasid uurida.

Joonis 17. Kavandatava kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti põhjapoolseim maastikuline tsoon – Tsoon 1 ortofoto taustal (piiritletud helesinise joonega). Rohelises on toodud III kaitsekategooria ja kollasesga II kaitsekategooria liikide teadaolevad leiukohad.

Tsoon 2 on kaitsealuste liikide poolest kõige rikkam ja ka väärtuslike looduskoosluste tõttu kõige kõrgema looduskaitseliku väärtusega, sest selle tsooni elupaigaline mitmekesisus on kõige suurem. Seda tingib nii ala reljeef kui ka kasvupinnase veerežiimi lai ulatus liigniisketest aladest tsooni kirde- ja edelaosas kuni kuivade, liivaste luideteni tsooni keskosas. Nii elutsevadki siin just tsooni kirdeosa märgades laanekuusikutes nii laanepüü, kahepaiksed ja surnud puidul toituvatest putukatest toituvad rähnid kui ka kasvavad nt väike käopõll ja taiga-peenpoorik ning karukold. Samas aga õitsevad siinsete teeradade ääres nii kaunis kuldking kui ka teised käpalised. Tsooni keskosa litemetsades on aga elupaiga leidnud lõopistrik, värbkakk ja hoburästas ning siin kasvab ka kuiva kasvukoha liik – nõmmnelk (vt joonis 18). Nende kahe

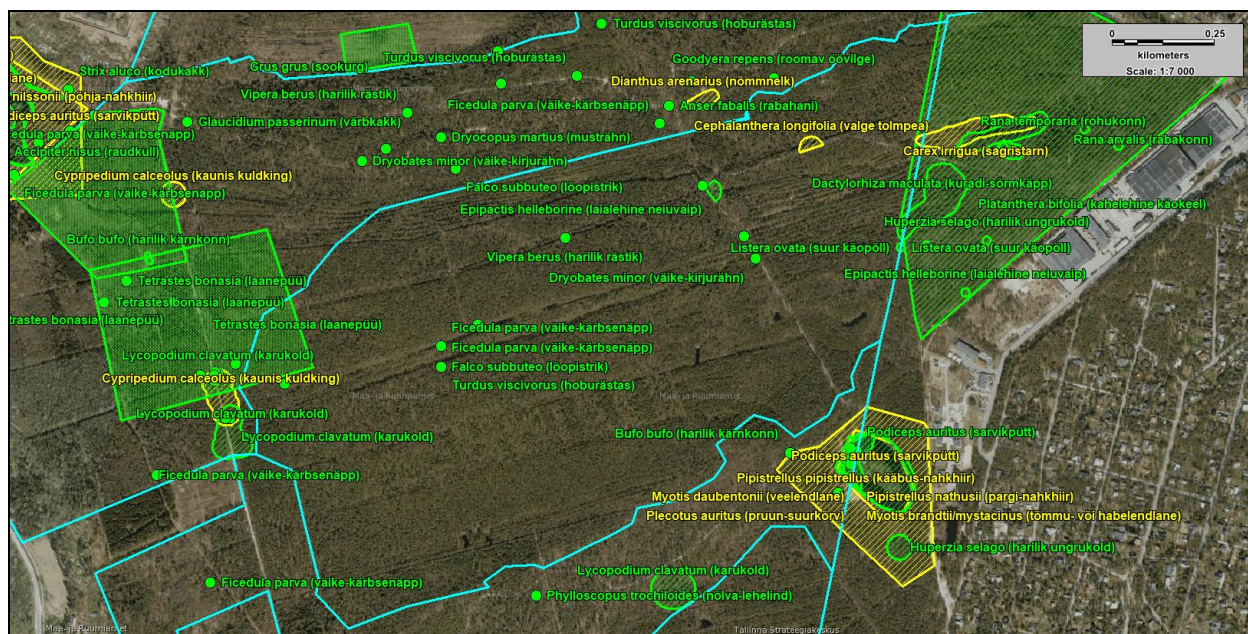
äärmuslikuma veerežiimiga elupaigatüübi vahele jäävates niisketes metsades laulab aga mitmel pool EL loodusdirektiivi lisa liik – väike-kärbsenäpp.

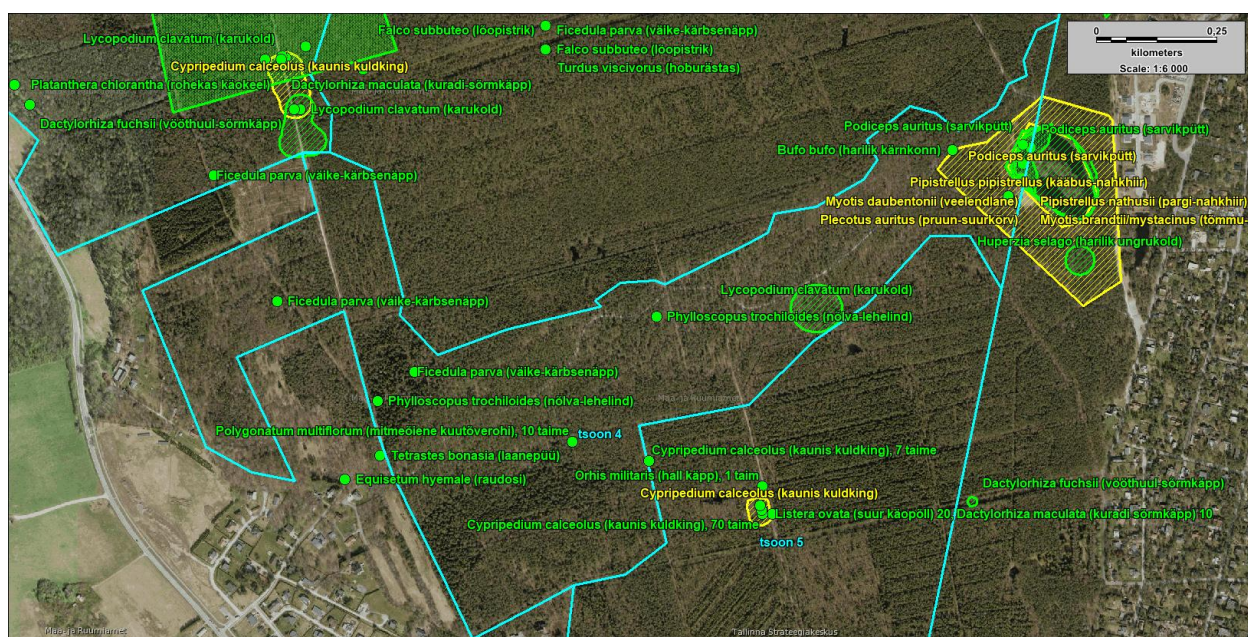
Joonis 18. Kavandatava kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti keskmine maastikuline tsoon – Tsoon 2 ortofoto taustal (piiritletud helesinise joonega). Rohelisega on toodud III kaitsekategooria ja kollasega II kaitsekategooria liikide teadaolevad leiukohad.

Tsoonis 3 on kaitsealuste liikide teadaolevaid leiukohti mõnevõrra vähem, kuna siin levivad peamiselt inimtegevusest mõjutatud kõdusoometsad ja asuvad kinnikasvavad endised suured turbavõtualad, aga just turbamullad muudavad selle tsooni väga potentsiaaliks kujuneda väärtuslikuks looduskoosluseks – linnalähedaseks märgalaks. Selle tsooni kõrgeimaks väärtuseks ongi ala keskel asuvad endise Harku Valgeraba laigud ja kujunevad õõtsikualad. Elupaigaliselt on neid õõtsikuid ümbritsevad kõdusoomännikud, lausaliselt levivate sookailudega ja mitmel pool paiknevate metsakuklaste pesadega väga väärtuslikud looduskooslused, kus leiavad elupaiga nii lõopistik, hoburästas kui ka mitmed rähniliised ja ka laanepüü (vt joonis 19). Kui see ala saab rahulikult kujuneda ja vähese kaasa aitamise abil (mõnede kraavide äravoolu takistamine) uuesti rabastuma hakata, ei pruugi olla kaugel aeg kui siia leiavad taas tee sellised rabaliigid, nagu teder ja sookurg. Ka selle tsooni ulatuses leidub mitmel pool laulmas EL loodusdirektiivi liiki, väike-kärbsenäppi. Tsooni läbivate teeradade ääres kasvavad aga mitmed kápalised, sh Põhja-Eestis unikaalne II kaitsekategooria liik – valge-tolmpea.

Tsoonil 4 on kõige kõrgem väärtus inimeste puhkmajanduslikus mõttes. Kui tsoonis 2 oli kombineeritud elupaigalise mitmekesisuse säilitamine teistele liikidele selliselt, et tagatud oleks ka inimese tervisespordirajad ja -viisid, siis tsoonis 4 on inimeste liikumine esmane. Samas on ka selles tsoonis vägagi mitmeid väärtuslikke looduskooslusi. Eriti tõstab siin metsakoosluste väärtust tihe laialehine alusmets, mida tuleks kindlasti säilitada, mitte muuta metsa pargilaadseks. Just see alusmets pakub siin elupaiku koosluste sellistele väärtuslikele kaitsealustele liikidele, nagu nõlva-lehelind, väike-kärbsenäpp ja laanepüü. Tsooni kirdeossa jääva nn Rõngasjärve kaldaala toob alale juurde mitmeid lisaliiki ja väärtusi – siin pesitsevad sarvikpütt ja tait ning toituvad veelendlane, pruun-suurkõrv, pargi-nahkhiir ja káabus-nahkhiir. Kevadel on just see Rõngasjärve kallas väga väärtuslik kudemisala harilikule kärnkonnale (vt joonis 20).

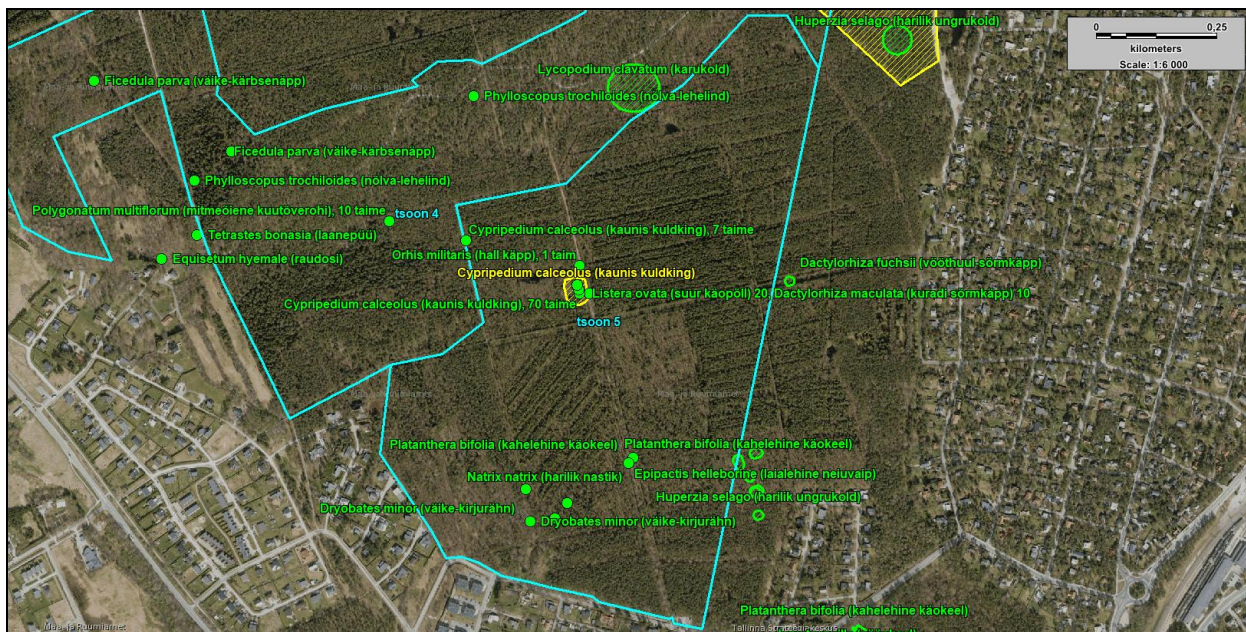
Joonis 19. Kavandatava kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti keskmine maastikuline tsoon – Tsoon 3 ortofoto taustal (piiritletud helesinise joonega). Rohelisega on toodud III kaitsekategooria ja kollasega II kaitsekategooria liikide teadaolevad leiukohad.

Joonis 20. Kavandatava kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti lõunapoolne maastikuline tsoon – Tsoon 4 ortofoto taustal (piiritletud helesinise joonega). Rohelisega on toodud III kaitsekategooria ja kollasega II kaitsekategooria liikide teadaolevad leiukohad.

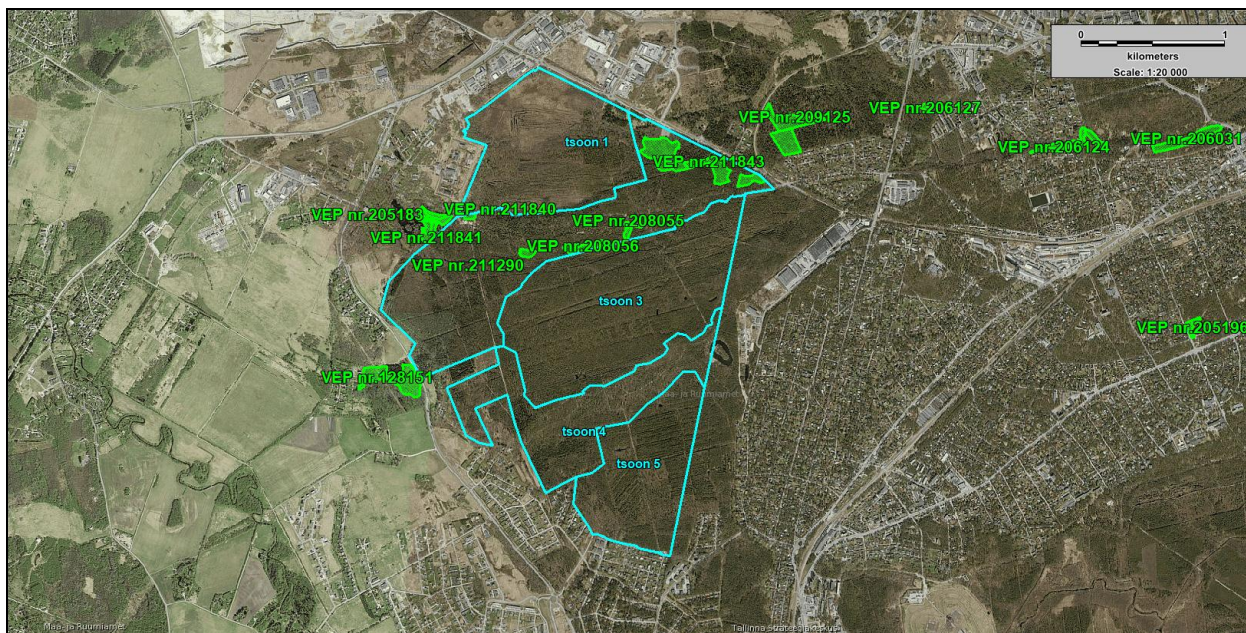
Kavandatava kaitseala kõige lõunapoolsemas tsoonis – Tsoonis 5 – on kõrgeimaks väärtuseks need alad, kus on säilinud endise Harku Kollase raba veekogud. Kuigi selle ala looduskooslused on kuivendusest kõige enam mõjutatud ja kogu tsooni ulatuses levivad väga keerulise ökoloogilise struktuuriga kõdusoometsad ja ka liigiline koosseis ei ole väga mitmekesine, on siiski säilinud nende koosluste potentsiaal taastuda kunagise liigirikka märgala suunas. Kõrgeima liigilise väärtuse moodustavad selles tsoonis II kaitsekategooria orhideeliigi, kauni kuldkinga

enam kui 200 taimega kasvukoht ja mitu väiksemat, mis sisaldavad ka teisi kaitsealuseid orhideeliike.

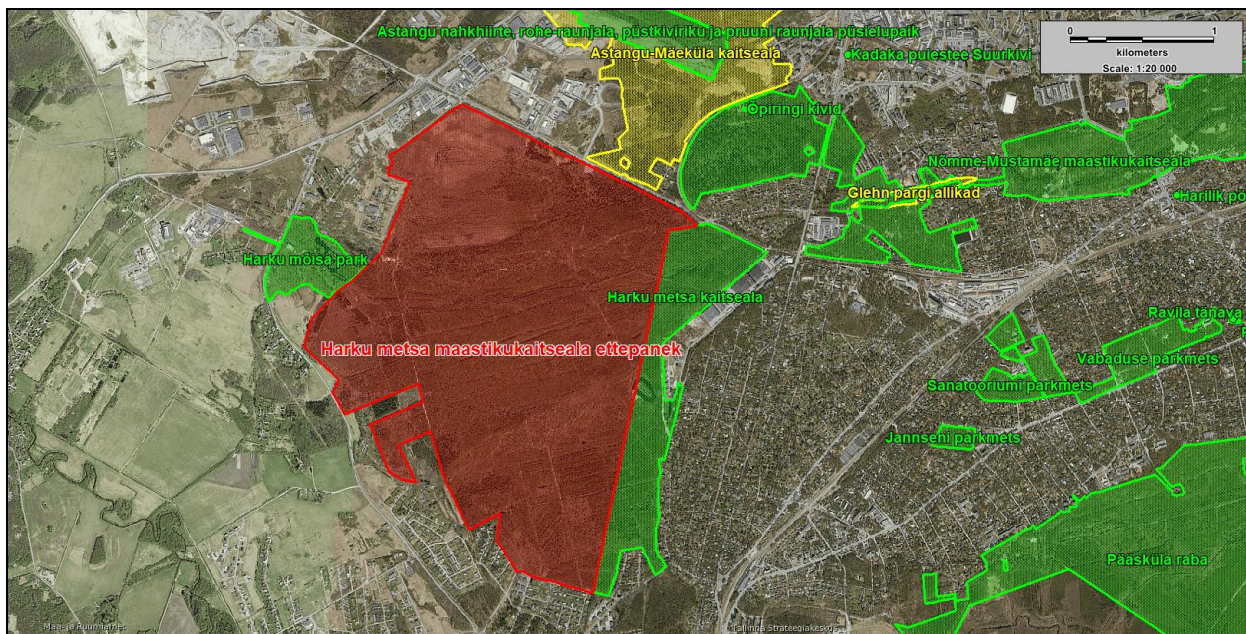
Joonis 21. Kavandatava kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti lõunapoolseim maastikuline tsoon – Tsoon 5 ortofoto taustal (piiritletud helesinise joonega). Rohelisega on toodud III kaitsekategooria ja kollasega II kaitsekategooria liikide teadaolevad leiukohad.

Kavandatava kaitseala piiresse jääb 7 metsa vääriselupaika pindalaga kokku ligi 10 ha. Kõik need VEP-id jäävad tsooni nr 2, hõlmates need metsaeraldised, mille vanus on keskmisest kõrgem ja mis on metsanduslikus mõttes kas küpses eas või selle juba ületanud (vt joonis 22).

Joonis 22. Kavandatava kaitseala väärtuslike koosluste tsoonid (piiritletud helesinise joonega) ja neisse ning kaitseala lähikümbrusesse jäävad metsa-vääriselupaigad (VEP-id) – toodud rohelise viirutusega ja markeeritud VEP-tunnusega EELIS-e andmebaasist.

Lisaks väärtuslikele looduskooslustele ja kaitsealustele liikidele piirneb kavandatav kaitstav loodusobjekt mitmete teiste kaitsealuste objektidega, moodustades nendega ökoloogilise terviku või katkematu rohevõrgustiku (vt joonis 23). Sellisteks kaitstavateks loodusobjektideks on kavandatava alaga piirnevad järgmised: Harku mõisa park (riiklik kaitseala), Harku metsa kaitseala (Tallinna linna kohaliku omavalitsuse tasandi kaitstav loodusobjekt), Nõmme-Mustamäe maastikukaitseala (riiklik kaitseala), Astangu-Mäeküla kaitseala (Tallinna linna kavandatav kohaliku omavalitsuse tasandi kaitstav loodusobjekt).

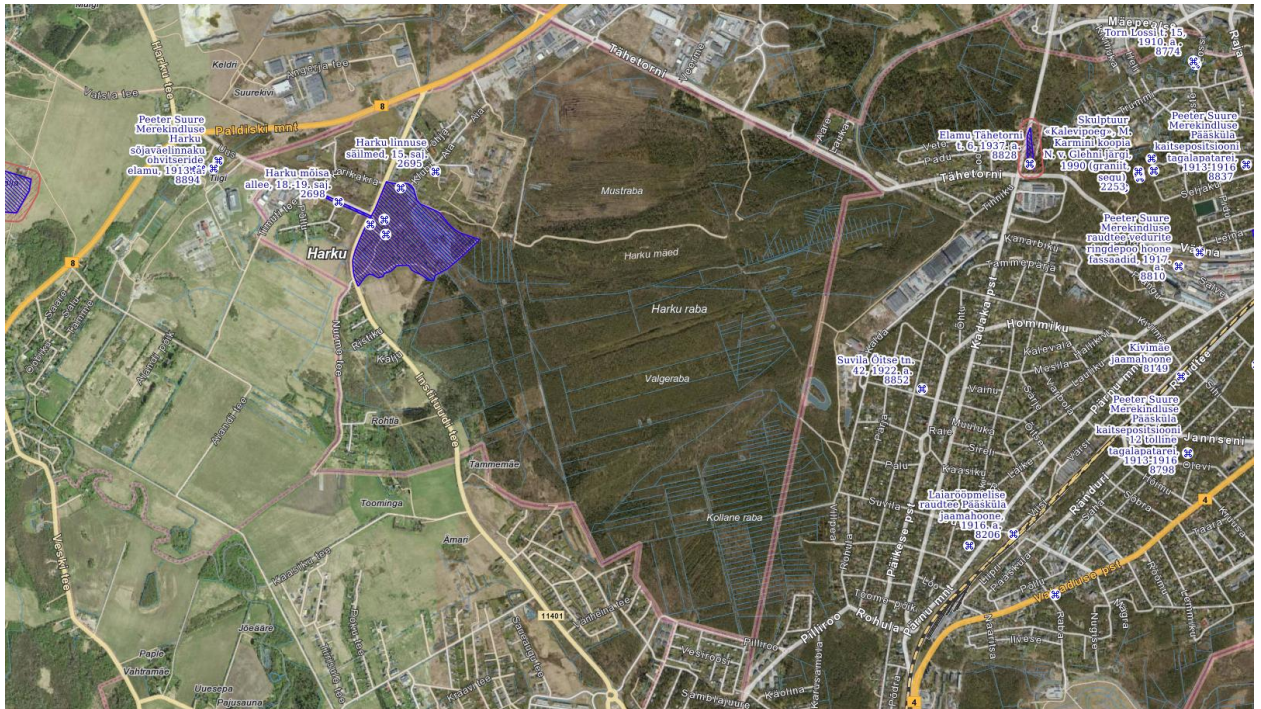
Joonis 23. Kavandatav Harku metsa maastikukaitseala ettepanek (punase joonega piiritletud punase viirutusega ala) ja teised lähikonnas asuvad kehtiva kaitsekorraga kaitsealused loodusobjektid (rohelise joonega piiritletud roheline viirutusega alad) ja kavandatavad kaitsealad (kollase joonega piiritletud kollase viirutusega alad) EELIS-e andmebaasist.

2.3. Pärandkultuurväärtusega objektid, sh looduslikud pühapaigad

Kultuurimälestisi ega looduslikke pühapaiku ei ole avalike andmebaaside andmetel kavandatava Harku metsa maastikukaitseala piires registreeritud. Looduslikke pühapaiku ei jää teadaolevalt ka ala lähikonda. Piirnevalt ja lähikonnas on siiski registreeritud järgmised kultuurimälestised (vt joonis 24):

1. Harku linnuse säilmed, 15. saj. Ehitismälestis nr 2695
2. Harku mõisa peahoone, 18.-19. saj. Ehitismälestis nr 2696
3. Harku mõisa park, 18.-19. saj. Ehitismälestis nr 2697
4. Harku mõisa allee, 18.-19. saj. Ehitismälestis nr 2698
5. Harku mõisa tall-tõllakuur, 18.-19. saj. Ehitismälestis nr 2699
6. Harku mõisa ait, 18.-19. saj. Ehitismälestis nr 2700
7. Harku mõisa piirdemüür, 19.-20. saj. Ehitismälestis nr 2701

Kõik need loetletud kultuurimälestised jäävad ka riikliku kaitse all oleva Harku mõisa pargi piiresse ja moodustavad kavandatava maastikukaitsealaga katkematu ökoloogilise terviku.

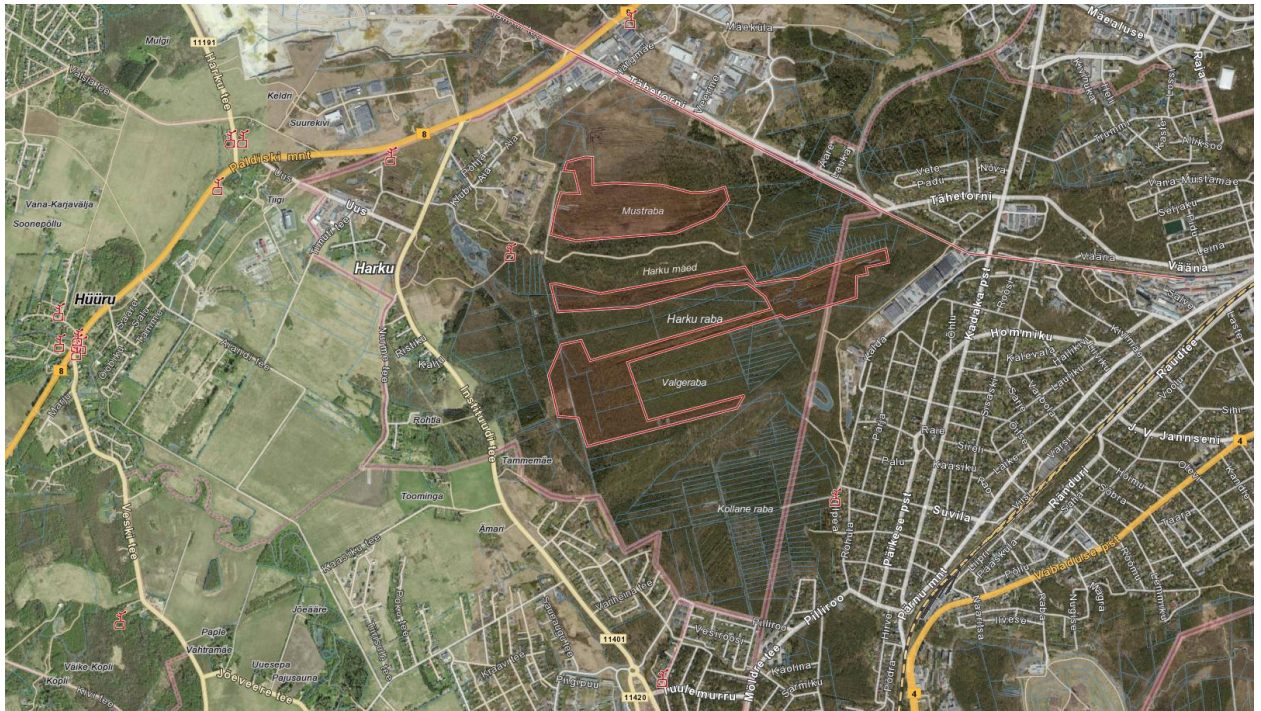

Joonis 24. Kavandatava Harku metsa maastikukaitseala ettepaneku lähikonda jäävad kultuurimälestised. *Allikas: Maa- ja Ruumiamet 2025*

Pärandkultuuriobjektidest on Maa- ja Ruumiameti pärandkultuuriobjektide avaliku kaardirakenduse andmetel kavandatava Harku metsa maastikukaitseala piires või lähimas ümbruses registreeritud järgmised:

- 1 **Turbavõtuala** (turbavõtukohad). Kaitseala põhjaosas, endisel Mustraba alal (kavandatava kaitseala tsoon 1). Registreerimisnumber: 198:TVK:002.
- 2 **Turbavõtuala** (turbavõtukohad). Kaitseala keskosas, endisel Valgeraba alal (kavandatava kaitseala tsoon 3). Registreerimisnumber: 198:TVK:003.
- 3 **Nõmme-Vääna kitsarööpmelise raudtee trass** (raudteerajatised). Kaitseala kirdepiiril. Registreerimisnumber: 198:RTR:002.
- 4 **Kivist mälestusmärgi alus Harku mõisapargis** (mälestuskivid). Kaitseala loodepiiri ääres. Registreerimisnumber: 198:MAL:002.
- 5 **Ants Paluvitsa mälestuskivi** (mälestuskivid). Kaitseala idapiirist ida pool, teisel pool Tallinna linna KOV kaitseala. Registreerimisnumber: 784:MAL:001.

Lisaks neile objektidele tuleks mainida ka mõlemaid kaitseala ajalooliselt läbinud ja ka praegu tajutavaid teid. Üks kulges mööda Harku mägesid Harku mõisast Mustamäele ja teine oli edela- kirde suunaline.

Joonis 24. Kavandatava Harku metsa maastikukaitseala ettepaneku piiresse ja lähikonda jäävad pärandkultuuriobjektid (piiritletud punase joonega või toodud punaste tingmärkidena). Allikas: Maa- ja Ruumiamet 2025

3. Kaitseala kaitse alla võtmise eeldused ja vastavus kaitstava loodusobjekti tüübile

Vastavalt LKS § 1 on selle seaduse eesmärgid järgmised:

1. looduse kaitsmine selle mitmekesisuse säilitamise, looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku, taimestiku ja seenestiku liikide soodsa seisundi tagamisega;
2. kultuurilooliselt ja esteetiliselt väärtusliku looduskeskkonna või selle elementide säilitamine;
3. loodusvarade kasutamise säästlikkusele kaasaaitamine.

Arvestades, et ekspertiisialune ala on ühtlasi kehtiva Harku valla üldplaneeringu alusel rohevõrgustiku koosseisus ja piirneb kehtiva kaitsekorraga Tallinna linna kohaliku tasandi kaitstava loodusobjekti, Harku metsa kaitsealaga ning ala ulatuses on loodusvarade väärtuspotentsiaal madal, siis keskendun käesolevas ekspertiisis LKS § 1 lg-tele 1 ja 2 ning jätan lg 3 kõrvale. LKS § 1 lõigetest 1 ja 2 tuleb aga käesoleva ala ekspertiisi kontekstis toonitada eesmärki **säilitada looduse mitmekesisust, tagada looduslike elupaikade soodne seisund ja säilitada esteetiliselt väärtusliku looduskeskkonna elemente.**

LKS § 7 (1) sätestatakse loodusobjekti kaitse alla võtmise eeldusena selle **ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus** või rahvusvahelisest lepingust tulenev kohustus.

Sellele sättele vastavuse üldise analüüsina saab juba ala paiknemisest tulenevalt tuua välja, et ilmselt võib riigi pealinna piiril olev *looduslike koosluste ala* olla nii tiheasuala laienemisest *ohustatud*, linnalise keskkonna jaoks *haruldasi liike ja kooslusi kandev* ning kergesti ligipääsetavuse tõttu omada nii *teaduslikku, ajaloolis-kultuurilist kui ka esteetilist väärtust*. Kaitseväärtuse potentsiaali tõstab kindlasti ka see, et ala looduskoosluste tervikust on juba Tallinna omavalitsuse piiresse jäävat osa väärtustatud sedavõrd, et see on Tallinna Linnavolikogu 28. jaanuari 2021 määrusega nr 1 kohaliku omavalitsuse tasandi kaitsealana kaitse alla võetud.

Kui vaadelda eelmises peatükis kirjeldatud alusväärtusi ja nende kujunemist, siis ennekõike on oluline märkida, et Harku mets, mis koosnes kunagi kolmest märgalast: Mustraba, Valgeraba ja Kollane raba, mis koos moodustasid tervikliku Harku raba, on tänaseni säilitanud laiguti suhteliselt loodusliku ilme. Neis osades, kus inimtegevus peamiselt kuivenduse ja turba kaevandamise läbi on looduslike kooslusi tugevalt mõjutanud, on siiski säilinud looduskoosluste taastumisvõime. Kogu kavandataval kaitsealal elab endiselt mitmeid kaitsealuseid ja haruldasi liike, kelle elupaigaks on märgalad (sookurg, nõmmelõoke), aga samuti on säilinud liigid, kelle elupaigaks on kavandatava kaitseala põlised metsad (väike-kärbsenäpp, laanepüü, musträhn, väike-kirjurähn, väike käopõll) või kuivemad kasvukohatüübid (lõopistrik, hoburästas, nõmmnelk). Kindlasti tuleb kavandatava kaitseala enamikku kooslusi pidada linnalise keskkonna piiril olevatena väga väärtuslikeks. Märgalade paiknemine tiheasualade läheduses on loodusliku aineringe ja veerežiimi säilitamiseks väga vajalik. Harku metsa piires on liigniiskeid elupaigatüpe aga rohkem kui kuivi. Lõpuks ei ole kindlasti vähem väärtuslik see, et kogu Harku metsa ala on aktiivses kasutuses nii puhkajate kui ka sportijate poolt ja lisaks pakuvad siinsed looduskooslused väga head potentsiaali nii teadustööks kui ka riiklikuks eluslooduse seireks, rääkimata loodusharidusest. Just viimasel eesmärgil on RMK alale moodustanud ka loodusõpperaja.

Niisiis, on alal kindlasti olemas kaitse alla võtmise eeldused nii läbi ohustatuse, harulduse kui ka teadusliku, ajaloolis-kultuurilise ja esteetilise väärtuse.

LKS § 4 lg 7 on toodud, et „kohaliku omavalitsuse tasandil võib kaitstavaks loodusobjektiks olla maastik, väärtuslik põllumaa, väärtuslik looduskooslus, maastiku üksikelement, park, haljasala või haljastuse üksikelement, mis ei ole kaitse alla võetud kaitstava looduse üksikobjektina ega paikne kaitsealal“.

Kuna ekspertiisialune ala ei ole võetud kaitse alla ei üksikobjektina ega paikne kehtiva kaitsekorraga kaitsealal (alal on küll määratletud mitu metsa vääriselupaika, aga need ei kuulu LKS järgi kaitsealade määratlusse vaid omavad kaitseväärtust metsaseaduse tähenduses), siis sõltub põhimõtteline eeldus ala looduskaitseks põhjenduseks sellest kas ala on kohaliku omavalitsuse tasandil määratletav looduskaitsest väärtus omava maastiku, väärtusliku põllumaa, väärtusliku looduskoosluse, maastiku üksikelemendi, pargi, haljasala või haljastuse üksikelemendina. Selle lõike loetelust on arvestades ekspertiisiala paiknemist ja kõlvikulist struktuuri ennekõike hindamisväärtus **väärtusliku maastiku, väärtuslike looduskoosluste ja väärtuslike maastiku üksikelementide olemasolu alal**.

Tulenevalt eelmises peatükis välja toodud looduskoosluste ja neis elutsevate kaitsealuste ning haruldaste liikide loetelust saab järeldada, et Harku metsa piirkond moodustab väärtusliku maastikulise terviku. Selles tervikus sisalduvad vahelduvalt nii väärtuslikud märgalakooslused (endiste rabade ja soode taastuvad jäänukid) kui ajaloolistes teekohtades kuivemad ja reljeefsemad kooslused, mille väärtust tõstab väga vahelduv maastik ja hästi säilinud taimestiku-struktuur. Piirkonniti saab siin samuti tuua välja eristuvad suuremad maastikuelemendid, nagu Mustraba, Valgeraba, Kollane raba, Harku mäed ja Rõngasjärv. Nende elementide piires leidub aga veelgi väärtuslikumaid väiksemaid maastikuelemente, nagu kinni kasvavad turbavõtueaugud, väikesed metsaveekogud, hulgalised esteetilise väärtusega maastikurajad jne.

Niisiis on selge, et Harku metsa maastikukaitseala kaitse-eesmärgiks peaks olema just sinise väärtusliku ja vahelduva maastiku, väärtuslike looduskoosluste ja neis sisalduva elurikkuse ning ala kõrge rekreatiivse väärtuse kaitse ja säilitamine.

3.1. Kaitseala välispiiri ettepanek

Kavandatava kohaliku tasandi kaitstava loodusobjekti indikatiivne välispiir, sellisena, nagu see käesolevaks ekspertiisiks ette oli antud, on toodud joonisel 1 eespool.

Analüüsides etteantud piiri teadaolevate loodus- ja kultuuriväärtuste andmete alusel ning arvestades kinnistute sihtotstarbeid ja omandivorme, teen ettepaneku moodustada Harku metsa maastikukaitseala sellisena, nagu see oli käesolevaks ekspertiisiks ette antud. Neis piirides hõlmab kaitseala enamuse Harku metsa ökoloogilise looduskompleksi väärtuslikest kooslustest ja elupaikadest ning teaduslikest ja ajaloolis-kultuurilistest väärtustest. Sellistes piirides on kavandatava kaitseala pindalaks umbes 500 ha.

Kui oleks soov hõlmata Harku mets kui ökoloogiline tervik, siis võiks liita etteantud piiridele veel ka maaüksused Tammemäe (katastritunnus 19801:001:2605) ja Tamme (katastritunnus 19814:001:0198) ja arvestades ala ökoloogiliseks sidususeks vajalikku olulist rohekoridori ehk ka maaüksused Rohtla (katastritunnus 19814:001:0595) ja Sepa (19814:001:0160). Et aga nendel maaüksustel ei ole praeguse seisuga teadaolevalt kaitsealuste liikide leiukohti ei tee ma käesoleva ekspertiisi käigus ettepanekut neid liita vaid võtta nende maaüksuste võimalik liitmine kaalumisele kaitseala moodustamise menetluse järgmistes etappides.

4. Kaitsereežiimi ettepanekud

Kuigi otseselt ei olnud käesoleva ekspertiisi ülesandeks veel koostada kaitsealale kaitse-eeskirjade eelnõud, pakun selle projekti siiski käesoleva töö lisadena välja, et lihtsustada kaitseala moodustamise järgnevaid etappe. Ekspertiisi pakutud kaitse-eeskirja eelnõu projekt on toodud lisas 1.

4.1. Kaitseks kavandatavate piirangute kirjeldus

Vastavalt LKS § 44 lõikele 1 rakendatakse kohaliku kaitse alla võetud maa-alal LKS §-s 31 sätestatud kaitsekorda (st piiranguvööndi kaitsekorda), mida võib kaitse-eeskirjaga leevendada.

Arvestades kavandatava kohaliku omavalitsuse tasandi kaitstava loodusobjekti, Harku metsa maastikukaitseala loodusväärtusi (sh väärtuslike looduse hüvesid, eriti võimaluste pakkumine

puhkamiseks ja sportimiseks), mis sõltuvad nii metsakoosluste kui ka pinnavormide säilimisest alal, ei tohi siin kaitse-eeskirjaga piiranguvööndi kaitsekorda oluliselt leevendada ja üldjoontes tuleb keelata alal LKS § 31 lõikes 2 nimetatud tegevuste elluviimine, aga seejuures järgmiste erisustega.

Inimestel on lubatud kaitsealal viibida ning korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi. Liikumispiirangut ei ole kehtestatud, sest puudub teadmine selliste kaitsealuste liikide esinemisest, keda inimeste viibimine nende kasvukohas, elupaigas või koondumispaigas võiks kahjustada.

Kaitsealal on lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine kohas, mis ei ole selleks kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistatud ega tähistatud. Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud ka üle 50 osalejaga rahvaürituste korraldamine selleks kaitseala valitseja poolt ettevalmistamata kohtades. Piirang on vajalik eelkõige kaitsealuseid liike hõlmavate väärtuslike looduskoosluste kaitseks ja maastiku kahjustamise vältimiseks. Nõusoleku andmisel saab kaitseala valitseja seada tingimusi ja piiranguid, mis välistavad ürituste korraldamise viisil, mis kahjustaks kaitstavaid liike või maastikku. Muu hulgas on võimalik korraldada kaitsealal õuesõpet või välitreeninguid, küsimata selleks iga kord nõusolekut kui osalejate arv ei ületa 50.

Kaitsealal on telkida, lõket teha ja grillida lubatud vaid kohtades, mis on kaitseala valitseja nõusolekul selleks ettevalmistatud ja tähistatud. Kontrollimatu lõkke tegemine ja telkimine võivad ohustada kaitseväärtusi, kõrge väärtusega looduskooslusi ja väärtuslikke looduse hüvesid, sh kaitsealuste taime- ja loomaliikide isendeid ja nende elupaiku ning kasvukohti.

Kaitsealal on lubatud jalgratastega sõita teedel ja radadel. Mootor- ja maastikusõidukiga on lubatud sõita teedel kehtivast liikluskorraldusest lähtudes ning väljaspool teid järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seoses, kaitseala valitseja nõusolekul teadustegevusega seoses ning kaitse-eeskirjas lubatud tööde tegemiseks, sh metsa- ja põllumajandustöödel. Muudel eesmärkidel ei ole kaitsealal mootorsõidukitega sõitmine lubatud.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud ulukite arvukuse reguleerimine. Siiski tuleks arvestada, et kaitseala on linnalähedase rohealana jahiulukitele pigem refuugiumiks, kus nad saavad tavapärasest kõrgema stressitaseme tingimustes taastuda ja seetõttu tuleks jahipidamist lubada vaid eritingimustel, kui tegu on kas nuhtlusisendiga või on jahiuluki käitumisest muul viisil ohtu sattunud inimeste elu või tervis.

Kaitsealal ei tohiks lubada biotsiidi, väetiste ega taimekaitsevahendite kasutamist. Piirang on põhjendatud, sest nende vahendite kasutamine kahjustab looduslikku tasakaalu, vähendab koosluste ja mitmekesisust. Samuti soodustab nende kasutamine osade liikide domineerimist.

Ehitustegevus on kaitsealal üldjuhul keelatud. Kaitseala valitseja nõusolekul on kaitsealal lubatud püstitada tehnovõrgurajatisi ning ehitisi kaitseala tarbeks ja virgestusotstarbeks (matkarajad, infotahvlid, puhkekohad). See regulatsioon võimaldab kaitsealale rajada külastuskorraldusega seotud rajatisi ja hooldada kommunikatsioone. Rajatiste, milleks on suunaviidad, infotahvlid jms, paigaldamine on vaja kaitseala valitsejaga kooskõlastada, et leida selleks sobiv asukoht, kus mõju loodusväärtustele oleks minimaalne. Ala on juba kasutusel puhke- ja sportimisalana, mistõttu jäetakse võimalus selle välja arendamiseks viisil, mis ei kahjusta kaitseväärtusi.

Kaitsealal on keelatud uue maaparandussüsteemi rajamine. Veerežiimi muutmine, mis maaparandussüsteemi rajamisega kaasneks, on tavaliselt olulise keskkonnamõjuga tegevus, mis mõjutab kooslusi ja liike negatiivselt. Tegemist on suurt piirkonda hõlmava tegevusega, mille mõju ulatub ka ümbritsevatele aladele. Olemasolevate maaparandussüsteemide ja tehnovõrkude ning taristu uuendamine ja hooldamine on kaitsealal lubatud kaitseala valitseja nõusolekul.

Kindlasti peab kavandataval kaitsealal olema kaitseväärtuste säilitamiseks keelatud maavara kaevandamine (LKS § 31 lg 2 p 3) ja uuendusraie (LKS § 31 lg 2 p 5). Kaevandamistegevus on kõige olulisem ohutegur, mis ohustab pinnavormide ja maastiku säilimist. Maavara kaevandamisega kujundatakse ümber maastikku, hävitatakse taimede kasvukohad ning rikutakse maastikuilmet – seega hävitaks kaevandamine kaitstavad väärtused. Samuti võib kaevandamine mõjutada piirkonna veerežiimi. Seetõttu on kaevandamise keelamine kaitseväärtuste säilitamiseks hädavajalik meede, millest leebema vahendiga ei ole kaitse-eesmärke võimalik saavutada. Arvestades kaitseala pinnavormide ainulaadsust piirkonnas ning kohalike elanike huvi maastikuilme säilimise vastu, on piirang mõõdukas.

Metsa majandamine on kaitse-eeskirja kohaselt lubatud tegevus, kuid metsa majandamisel tuleb lähtuda kaitseala kaitse-eesmärgist. Kaitsealal ei ole lubatud teostada uuendusraiet, sest antud raieliigi rakendamise korral likvideeritakse metsaeraldisel suurel alal kõik puud ning looduskeskkond ja virgestusvõimalused on aastakümneteks kahjustatud. Kaitsealal on eelistatud raieliigiks valikraie, teatud juhtudel on lubatud ka muud raieliigid, kui need on vajalikud väärtusliku maastikuilme tagamiseks, puhkeväärtuse ja virgestusvõimaluste säilitamiseks ja parandamiseks. Kindlasti tuleb aga metsa majandamisel lähtuda ökosüsteemsest põhimõttest ja puidu varumise viisid ei tohi kahjustada metsa ökosüsteemi teiste looduse hüvede pakkumise kvaliteeti ega alandada metsa võimet neid hüvesid pakkuda. Kaitsealal ei ole lubatud energiapuistu rajamine, sest see vähendaks kaitseala liigilist mitmekesisust ja ala esteetilist väärtust.

4.2. Kaitse alla võtmisega ja kaitse korraldamisega seotud kulutuste hinnang

Vastavalt LKS § 8 lg-le 3 korraldab kaitse alla võtmise algataja ettepanekus nimetatud loodusobjekti kaitse alla võtmise põhjendatuse ja otstarbekuse ning kavandatavate piirangute otstarbekuse ekspertiisi, kaasates selleks vastava ala eriteadmistega isiku. Eelnevast tulenevalt kaasnevad kaitse alla võtmisega kaitseala valitsejale ekspertiisikulutused.

Kaitse korraldamisega, arvestades ennekõike ala loodusväärtuste säilitamisvajadust, ei ole märkimisväärsed kulutusi ette näha, sest pigem tuleks ala kooslustel lasta kujuneda looduslikul viisil. Kulu võib kaasneda seoses sellega, et mõnel pool võib olla vajalik eemaldada tormimurdu teeradadelt ja hooldust vajavad ilmselt ka ala tervise- ja jalgrattarajad. Kulud kaasnevad ilmselt ka puhkemajanduse suunamisega kaitsealal (vajalikud rajatised selleks, et alal puhkavate inimeste koormus ei ületaks looduskoosluste taluvust), aga nii selle kui ka teiste sarnaste kaitse-eesmärgiliste tegevustega seotud kulutuste kalkulatsioon tuleb ette näha kaitseala esimeses kaitsekorralduskavas.

5. Kokkuvõte

Kokkuvõtteks võib öelda, et ekspertiisi aluseks olnud Harku vallas asuv Harku metsa maastikukaitseala ettepanek on kohaliku kaitstava loodusobjekti, Harku metsa maastikukaitseala moodustamiseks igati põhjendatud ja looduskaitseaduse järgselt on eeldused kohaliku kaitseala loomiseks sel alal kindlasti olemas. Alal leidub kõikjal mitmeid väärtuslikke looduskooslusi ja kogu ala metsa- ning märgalaökosüsteemid pakuvad kõrgekvaliteedilisi looduse hüvesid, mille säilimine ei ole tagatud vaid planeeringuliste tingimuste seadmisega ja võib ilma kaitseala moodustamiseta ohtu sattuda. Seetõttu leian, et kaitseala moodustamisega tuleks kindlasti algust teha. Kavandatav kaitseala on väga oluline nii kohalikele kogukondadele kui ka laiemalt ja eriti oluline ühendamiseks rohealasid tervikuks Eesti pealinna piiril. Soovitav on koheselt pärast kaitseala kaitse alla võtmist koostada sellele ka kaitsekorralduskava, mis oleks kooskõlas ala väärtustega ning tagaks ala rohevõrgustiku kaitsekorraldusliku terviku.